حرمين
رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

د قرآن او د سنتو په رڼا کې د حج، عمرې او زيارت د ډېرو مسايلو وضاحت او څېړنه

التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل الحج والعمرة والزيارة على ضوء الكتاب والسنة

البشتوية

پښتو

ليکوال: عاليقدر:
عبد العزيز بن عبد الله بن باز

التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل الحج والعمرة والزيارة

على ضوء الكتاب والسنة

د قرآن او د سنتو په رڼا کې د حج، عمرې او زيارت د ډېرو مسايلو وضاحت او څېړنه

لیکوال: عالیقدر: عبد العزیز بن عبد الله بن باز

د لیکوال سریزه

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبي بعده، أما بعد:

دا یوه لنډه طریقه ده چې د حج، عمرې او زیارت د ډېرو مسایلو وضاحت او څېړنه پکې د الله تعالی د کتاب او د هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنتو په رڼا کې شوې ده، د خپل ځان او د هر هغه مسلمان لپاره مې را غونډه کړې ده چې غواړي یې، او د مسائلو په لیکنه کې مې کوښښ کړی چې د دلایلو په رڼا کې وي.

او د لومړي ځل لپاره په ۱۳٦۳ هجري کال کې د پاچا عبد العزيز بن عبدالرحمن الفيصل - الله دې اروا ښاد او ځای یې آرامه لري - په لګښت چاپ شو.

بیا ما د دې کتاب ځیني مسایل یو څه پراخه کړل، او د اړتیا سره سم مې تحقیقات په کې ورزیات کړل، او د بیا چاپ پرېکړه مې وکړه؛ ترڅو هغه بندګان چې الله تعالی غوښتي وي له دې کتاب څخه ګټه پورته کړي، او په (د حج، عمرې او زیارت د ډېرو مسایلو وضاحت او څېړنه د کتاب (قرآن) او د سنتو په رڼا کې) مې ونوماوه، او ګټې د بشپړتیا لپاره مې نور اړین ډېروالی او ګټور تنبیهات پکې شامل کړل؛ او څو څو ځلې چاپ شوی دی.

له الله تعالی څخه غواړم چې د دې کتاب ګټه عامه او پراخه کړي، او د دې کتاب زیار ویستل دې خاص د خپل د عزتمن ذات لپاره

وګرځوي، ترڅو د هغه جنتونو په ګټلو سره برياليي شو، او هغه ذات زموږ لپاره کافي او غوره وکيل دی، او هېڅ ځواک او قوت نشته پرته د لوی او ستر الله څخه.

لیکوال

عبد العزيز بن عبد الله بن باز

د سعودي عربستان عمومي مفتي

او د علماوو د سرتاسري شورا رئيس

او د علمي څېړنو او فتوا اداره

بسم الله الرحمن الرحيم

د الله په نامه سره (شروع کوم) چې ډېر زيات مهربان، هميشه رحم کوونکی دی.

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، والصلاة والسلام على عبده ورسوله محمد، وعلى آله وصحبه أجمعين.

اما بعد:

دا د حج په اړه لنډه ليکنه ده، د هغې د فضيلت او آداب، او هر هغه څه چې د حج ادا کوونکي لپاره اړين دي، او د حج او عمرې او زيارت د ډېرو مهمو مسايلو په مختصر وضاحت سره بيانول شامل دي، ما په دې مسايلو کې هغه څه چې د الله په کتاب او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په سنتو کې راغلي دي را نغاړلي ترڅو مسلمانانو لپاره نصيحت وي، د الله تعالى د دې وينا مطابق: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الذاريات: ٥٥]. **ژباړه:** (او (البته) نصيحت کوه ځکه چې دا نصيحت په رېښتيا مومنانو ته ګټه رسوي)، او د الله تعالى دغه قول: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾ [المائدة: ٢]. **ژباړه:** (او کله چې الله له هغو خلکو پوخ لوظ واخيست چې کتاب ورکړ شوی و، چې خامخا به يې نورو خلکو ته بيانوئ او پټوئ به يې نه). او د هغه تعالى قول: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ [آل عمران: ١٨٧]. **ژباړه:** (او تاسو په نېکګڼه او تقوى کې يو له بل سره مرسته وکړئ).

او هغه څه چې په صحيح حديث کې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه راغلي دي چې فرمايي: **ژباړه:** «دين نصيحت دی، وويل شو: د چا لپاره؟

هغه وفرمايل: د الله لپاره، د هغه د کتاب لپاره، د هغه د رسول لپاره، د مسلمانو چارواکو او د دوی عامو خلکو ته».

او طبراني له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت کوي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «څوک چې د مسلمانانو د چارو پروا نه کوي، له دوی څخه نه دی، او چا باندې چې سهار او بېګاه راشي خو هغه الله او د هغه د رسول، او د هغه د کتاب، او د خپل امام او عامو مسلمانانو ته نصيحت کوونکی نه وي، نو دغه کس له دوی څخه نه دی».

الله جل جلاله ته سوال کوم چې د دې ګټې ما او مسلمانانو ته ورسوي، او د دې کتاب زيار وېستل دې خاص د خپل د عزتمن ذات لپاره وګرځوي، ترڅو د هغه جنتونو په ګټلو سره برياليي شو، هغه ډېر ښه اورېدونکی او ځواب ورکوونکی دي، او هغه ذات زموږ لپاره کافي او غوره وکيل دی.

فصل

د حج او عمرې د فرضيت د ثبوت په اړه او د هغو په ادا کولو کې اقدام کول

کله چې دا معلومه شوه نو پوه شه -الله تعالی دې ما او تاسو سره د حق په پوهېدو او پيروي کولو کې مرسته وکړي- چې الله تعالی په خپلو بندګانو باندې د خپل سپيڅلي کور حج کول فرض کړی دی، او هغه يې د اسلام له رکنونو څخه يو رکن ګرځولی دی.

الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ [آل عمران: ۹۷]. **ژباړه:** (او پر خلکو د الله دا (فرض حق) دی، د دې کور (بيت الله) حج (قصد کول په نيت د حج)، پر هغه چا چې هغه (بيت الله) ته د تګ توان لري او څوک چې کافر شو (د دې امر له منلو انکار وکړي)، نو بېشکه چې الله له ټولو عالميانو بې نيازه دی).

په صحيحينو کې له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی وايي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: **ژباړه:** «اسلام په پنځو شيانو ولاړ دی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله عليه وسلم د الله رسول او بنده دی، لمونځ کول، زکات ورکول، د رمضان روژه نيول، او د بيت الله حج کول».

سعيد په خپل سنن کې له عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چې هغه وفرمايل: **ژباړه:** «ما اراده وکړه چې دغو ښارونو ته سړي ولېږم چې د هر هغه چا په لټه کې شي چې مالي توان لري او حج يې نه وي کړی، پر هغوی باندې جزيه وضع کړي، هغوي مسلمانان نه دي، هغوي

مسلمانان نه دي». له علي رضي الله عنه څخه روايت دی، چې هغه وفرمايل: ژباړه: «څوک چې د حج کولو توان ولري او حج پرېږدي، انديښنه کېږي چې هغه د يهودي يا نصراني په توګه مړ شي».

هر هغه څوک چې حج يې نه وي کړی او د حج کولو توان لري بايد ژر تر ژره يې ترسره کړي؛ لکه څنګه چې له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «د حج په ادا کولو کې بېړه وکړئ – يعني: فرض حج – ځکه چې په تاسو کې هېڅوک نه پوهېږي چې څه به ورته پېښېږي». احمد روايت کړی دی.

ځکه چې د حج ادا کول د هغه چا لپاره فوري فرض دي چې د دې توان ولري؛ د الله تعالى ددې قول د ظاهري معنا پر بنياد چې فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ ژباړه: (او پر خلکو د الله دا (فرض حق) دی، د دې کور (بيت الله) حج (قصد کول په نيت د حج)، پر هغه چا چې هغه (بيت الله) ته د تګ توان لري او څوک چې کافر شو (د دې امر له منلو انکار وکړي)، نو بېشکه چې الله له ټولو عالميانو بې نيازه دی).

رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله خطبه کې وفرمايل: ژباړه: «اې خلکو! الله تعالى پر تاسو حج فرض کړی دی، نو حج وکړئ». مسلم روايت کړی دی.

د عمرې د وجوب په اړه حديثونه راغلي دي، چې ځيني يې په لاندې ډول دي:

د هغې له جملې څخه: د هغه صلى الله عليه وسلم هغه خبره چې جبرائيل عليه السلام ترې د اسلام په اړه پوښتنه وکړه، او هغه صلى الله عليه وسلم په ځواب کې وفرمايل: **ژباړه:** «اسلام: دا دی چې ګواهي ورکړې پر دې چې له الله پرته بل حق معبود نشته او پر دې چې محمد - صلى الله عليه و سلم - د الله رسول دی، لمونځ قائم کړې، زکات ورکړې، او د بيت الله حج وکړې، عمره ادا کړې، او د جنابت څخه د پاکېدو غسل وکړې، او بشپړ اودس وکړې، او د رمضان روژه ونيسې». دا د عمر بن الخطاب رضي الله عنه حديث څخه ابن خزيمه او الدارقطني روايت کړې دي، او الدارقطني رحمه الله فرمايي: دا روايت ثابت او صحيح دی.

د هغو له جملې څخه: د عائشې رضى الله عنها حديث دی چې هغې وويل: **ژباړه:** «اې د الله رسوله! ايا پر ښځو جهاد فرض دی؟ هغه وفرمايل: پر هغوی باندې داسې جهاد فرض دی چې په هغه کې جګړه نشته: حج او عمره». احمد او ابن ماجه په صحيح سند سره روايت کړې دي.

حج او عمره په ټول عمر کې يوازې يو ځل فرض دي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم له مخې چې په صحيح حديث کې فرمايلې دي: «حج يو ځل فرض دی، او څوک چې زيات حج وکړي، هغه نفل دی».

ډېر حج او عمره تر سره کول نفل دي؛ لکه څنګه چې په صحيحينو کې له ابوهريره رضي الله عنه څخه ثابت دی چې وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «يوه عمره تر بلې عمرې پورې د دواړو تر منځ د ګناهونو کفاره ده، او مقبول حج ته جزا بې له جنت څخه نشته».

فصل

د ګناهونو څخه د توبې وجوب او د ظلم څخه خلاصون

هر کله چې يو مسلمان د حج يا عمرې لپاره د سفر اراده وکړي، نو د هغه لپاره مستحب دی چې خپلې کورنۍ او ملګرو ته د الله تعالی څخه د وېرې وصيت وکړي، او هغه دا چې: د هغه امرونه ترسره کول او د هغه له نواهيو څخه ډډه کول دي.

هغه بايد د هغه پورونه وليکي چې د هغه پر خلکو باندې دي او څه چې د خلکو پر هغه باندې دي، او دې کار باندې بايد شاهدان وګرځوي، او هغه بايد د ټولو ګناهونو څخه ژر تر ژره په ريښتينې توګه توبه وکړي؛ ځکه الله تعالی فرمايي: {وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [النور: ٣١]. ژباړه: (او اې مومنانو تاسو ټول الله ته توبه وباسئ د دې لپاره چې برى در په برخه شي).

د توبې حقيقت: ګناهونه پرېښودل او ځان ترې ساتل، په تېرو ګناهونو پښېمانه کېدل، او بيا يې د نه تکرارولو هوډ کول، او که چېرته هغه باندې د خلکو مظالم لکه نفس، مال او ناموس باندې ظلم وي هغه دې بېرته خپلو څښتنانو ته وسپاري، او يا د دې مظالمو څښتنان دې د سفر څخه مخکې هغه وبخښي او ازاد يې کړي؛ لکه څنګه چې له هغه صلى الله عليه وسلم څخه روايت دي چې فرمايي: «چا چې په خپل ورور باندې د مال او ناموس په برخه کې ظلم کړی وي، مخکې له دې چې هغه ورځ راشي چې هيڅ دينار او درهم نه وي، ځان دې له هغې څخه ازاد او خلاص کړي، که چېرته نيک او صالح عمل ولري نو د هغه د ظلم په تناسب له هغه څخه اخيستل کېږي، او

که چېرته نيک او صالح عمل و نلري د هغه له ګناهونو څخه اخيستل کېږي او په هغه باندې اچول کېږي».

هغه بايد د خپل حج او عمرې د لګښت لپاره دې حلال او پاک مال وکاروي؛ لکه څرنګه چې له هغه صلى الله عليه وسلم څخه روايت دى چې فرمايي: ژباړه: «الله پاک دى، او له پاکۍ پرته بل څه نه قبلوي». طبراني د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چې ويل يې: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «کله چې يو سړى حج ته ووځي او خپله پښه په رکاب کې د ننه کړي او غږ وکړي: (لبيك اللهم لبيك)، نو له اسمان څخه يو غږ کوونکى ورته وايي: حاضر يم او ستا بلنه مې منلې ده، ستا توښه حلاله ده، ستا سپرلۍ هم حلاله ده، او ستا حج قبول او منل شوى دى، او که يو سړى په خبيث او نا پاکو پيسو سره حج ته ووځي او خپله پښه په رکاب کې د ننه کړي او غږ وکړي: (لبيك اللهم لبيك)، نو له اسمان څخه يو غږ کوونکى ورته وايي: حاضر نه يم او ستا بلنه نه منم، ستا توښه حرامه ده، ستاسو لګښتونه حرام دي، او ستاسو حج مردود او غير مقبول دى».

حاجي بايد له هغه څيز (مال) د غوښتلو څخه ډډه وکړي چې خلکو سره دي، د هغه صلى الله عليه وسلم د وينا مطابق چې فرمايي: **ژباړه:** «او څوک چې د سوال او غوښتلو څخه ډډه وکړي، الله تعالى به د هغه حاجت رفع کړي، او څوک چې د بې نيازۍ اظهار وکړي، الله تعالى به هغه بې نيازه کړي».

او د رسول الله - صلى الله عليه وسلم - دا وينا: **ژباړه:** «يو سړى به تر هغو پورې له خلکو څخه سوال او غوښتنه کوي تر دې چې د قيامت په ورځې

به داسې حاضر شي چې پر مخ به يې يوه توټه غوښه هم نه وي».

حاجي بايد د خپل حج او عمرې موخه د الله تعالى رضا او د آخرت كور وګرځوي، او په دغو معززو ځايونو كې هغو ويناوو او عملونو سره الله تعالى ته نږدې شي چې د هغه د خوښې وړ وي، او پام دې وكړي چې د خپل حج موخه يې دنيا او د هغې متاع نه وي، او يا ځان ښودنه، شهرت او فخر كول نه وي، ځكه دا يو له بدو موخو څخه دي او د عمل د بربادۍ او د نه قبلېدلو لامل ګرځي، لكه څنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ (١٥) أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [هود: ١٥ – ١٦]. **ژباړه:** (څوک چې د دنيا ژوند او د هغې ښکلا غواړي؛ نو په دنيا كې به يې د عملونو بدله بشپړه وركړو او له هغوى به هيڅ هم نه كمېږي). ژباړه: (دا هغه كسان دي چې د دوى لپاره په اخرت كې نشته مګر اور او هغه څه برباد شول چې دوى په دې (دنيا) كې كړي وو او باطل دي هغه عملونه چې دوى به كول).

او الله تعالى فرمايلي دي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا (١٨) وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا﴾ [الإسراء: ١٨ – ١٩]. **ژباړه:** (څوك چې د كومې سملاسي ګټې غوښتنه كوي نو چاته چې څه وركول غواړو همدلته يې ژر وركوو بيا جهنم ورته (برخه) ګرځوو، چې رټلى ديكه شوى به ورننوځي. ژباړه: او هغه څوک چې اخرت غواړي او د هغه لپاره

کوښښ کوي، د هغه لايق کوښښ، په داسې حال کې چې مومن (هم) وي، نو دغه خلق، د دوي سعي قدر کړی شوې (او مقبوله) ده).

او له هغه صلى الله عليه وسلم څخه روايت دی چې فرمايل يې: ژباړه: «الله تعالى فرمايي: زه له ټولو شريکانو بې پروا يم، چاچې داسې عمل وکړ چې په هغو کې يې له ما سره بل څوک شريک کړ، زه به هغه او شرک يې سره پرېږدم».

همدارنګه بايد په سفر کې له هغو نيکو خلکو سره ملګرتيا وکړي چې پرهيزګاره، متقيان، او په دين کې پوهه ولري، او د احمقانو او فاسقانو له ملګرتيا څخه دې ډډه وکړي.

هغه بايد هغه څه زده کړي چې په حج او عمرې کې ورته روا او مشروع دي، په اړه دې ځان پوه کړي او د هر هغه څه په اړه دې پوښتنه وکړي چې ورته واضح نه وي؛ د دې لپاره چې موضوع ورته روښانه شي، نو کله چې پر خپل سپرلي، موټر، الوتکه يا بل څه کې سپور شو، د هغه لپاره دا غوره ده چې د الله تعالى نوم او د هغه حمد ووايي، بيا درې ځله "الله اکبر" ووايي، او ورسته دې ووايي: ﴿سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ (١٣) وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ [الزخرف: ١٣ – ١٤]. ژباړه: (پاکي ده هغه ذات لره چې زمونږ لپاره يې دا مسخر (او تابع) کړی دی او مونږ ده لره په قابو کې راوستونکي نه يو. او بېشکه مونږ خاص خپل رب ته خامخا بېرته ورتلونکي يو).

(اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَأَمْرِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ

الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ). ژباړه: «اې الله! زه په دې سفر کې له تا څخه د نيکۍ او تقوا، او د هغو عملونو غوښتنه کوم چې ته يې خوښوې، اې الله! زموږ لپاره دا سفر آسانه کړه، او د لارې لرې والی موږ ته نيږدې کړه، اې الله! ته د سفر ملګری او په کورنۍ کې جانشين يې، اې الله! زه د سفر له سختيو او کړاونو، د غمجنو مناظرو د ليدو، او له بدو پېښو څخه چې زما مال او کورنۍ ته متوجه کېږي تاته پناه دروړم». دا چې دغه حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په صحيح ډول روايت دی، مسلم د ابن عمر رضی الله عنه د حديث څخه روايت کړی دی.

او هغه دې په خپل سفر کې ډېر ذکر او استغفار کوي، الله سبحانه و تعالى ته دې دعا او عاجزي وکړي، د قرآن تلاوت کوي او په معنی کې يې غور کوي، خپل لمونځونه په جماعت سره ادا کوي او خپله ژبه له بې ځايه خبرو، هغو مسايلو کې نه ښکېل کوي چې د هغه مربوط نه وي، او له ډېرو ټوکو څخه ځان ساتي، او همدارنګه خپله ژبه له دروغو، غيبت، چغلي وهلو، او د خپلو ملګرو او نورو مسلمانو ورونو له ملنډو څخه هم ساتي.

د سفر ملګرو سره بايد نيکي او ښېګڼه وکړي، هغوی ته له ضرر رسولو څخه بايد ډډه وکړي، هغوی ته په نيکيو امر وکړي او له بديو څخه دې په حکمت او غوره نصيحت سره د خپل توان په اندازه منع کړي.

فصل

کله چې حاجي ميقات ته ورسيږي دغه کارونه دې ترسره کړي

کله چې ميقات ته ورسيږي، نو مستحب دی چې غسل وکړي او عطر استعمال کړي؛ د هغه څه پر بنياد چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت دي چې د احرام په وخت کې، ګنډل شوي څيزونه يې له ځانه لرې کړل او غسل يې وکړ، او همدارنګه په صحيحينو کې دا خبره ثابته ده چې له عائشې رضی الله عنها څخه روايت دي چې ويل يې: ژباړه: «مخکې له دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم احرام وتړي، او د احرام له حلالې څخه وروسته او مخکې له دې چې د کعبې طواف وکړي ما به ورته عطر او خوشبويي استعمالول »، او هغه عائشې رضی الله عنها ته امر وکړ چې کله هغې باندې حيض راغی او د عمرې لپاره يې احرام تړلی و، چې غسل دې وکړي او د حج لپاره دې احرام وتړي. کله چې اسماء بنت عميس په ذو الحليفه کې ولادت وکړ، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغې ته امر وکړ چې غسل وکړي، او يوه ټوټه يا کپړې باندې دې ځان وتړي او احرام دې وکړي، نو دا په دې باندې دلالت کوي چې که يوه ښځه د حيض يا نفاس په حالت کې ميقات ته ورسيږي، نو بايد غسل دې وکړي او د نورو خلکو سره دې احرام وتړي، او ټول هغه څه دې وکړي چې حاجی يې کوي پرته له بيت الله له طواف څخه، لکه څرنګه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم عائشې او اسماء ته امر وکړ.

که څوک د احرام اراده وکړي، نو مستحب دی چې بريتونه، نوکان، د نامه لاندې او تخرګونو ويښتان دې لرې کړي، او څه چې اخيستل يې اړين وي هغه دې بايد واخلي، تر څو د احرام له اغوستلو وروسته او د احرام په

حالت کې د هغې اخيستلو ته اړ نه شي، او دا ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مسلمانانو ته دا امر کړی چې هر وخت دغه شيانو ته پاملرنه وکړي، لکه څنګه چې په صحيحينو کې ثابت دي، له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې ويل يې: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «فطرت پنځه څيزونه دي: سنتېدل، د نامه لاندې د وېښتانو لرې کول، د برېتونو لنډول، د نوکانو لنډول او د تخرګونو د وېښتانو وېستل». او په صحيح مسلم کې له انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې وايي: «مونږ ته د برېتونو لنډول، د نوکانو لنډول، د تخرګونو د وېښتانو وېستل، او د نامه لاندې د وېښتانو لرې کولو لپاره وخت ټاکل شوی دی: چې بايد تر څلوېښتو شپو زيات يې پرې نه ږدو».

او نسائی په دې لفظ سره روايت کړی دی: **ژباړه:** «رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ته وخت ټاکلی دی»، دا حديث احمد، ابو داود او ترمذي د نسائي په لفظ سره روايت کړي دي، نو د احرام د تړلو پر مهال دې نارينه او ښځينه د خپل د سر وېښتانو څخه نه کموي.

اما د ږيرې خريل يا له هغې څخه څه اخيستل په هر وخت کې حرام دي، بلکې بايد پرې ښودل شي او اوږده شي؛ لکه څنګه چې په صحيحينو کې له ابن عمر رضي الله عنهما څخه ثابت دي چې ويل يې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «له مشرکانو سره توپير ولرئ، ږيرې اوږدې او برېتونه لنډ کړئ». مسلم په خپل صحيح کې له ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چې ويل يې: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «برېتونه لنډ کړئ، او ږيرې اوږدې کړئ، له مجوسانو سره توپير ولرئ».

په دې زمانه کې ډېر خلک له دې سنت څخه مخالفت کوي او د ږيرې پر وړاندې مبارزه او د کفارو او ښځو سره مشابهت کوي، او په تېره بيا هغه کسان چې د علم او زده کړې پورې ځان منسوبوي، إنا لله وإنا إليه راجعون، او له الله تعالى څخه غواړو چې موږ او نورو ټولو مسلمانانو ته په سنتو باندې د عمل کولو او هغه ته د دعوت کولو لارښونه وکړي او هغه باندې تمسک را په برخه کړي، که څه هم ډېرى خلکو له دې سنت څخه مخ اړولى دى، حسبنا الله ونعم الوكيل، ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

بيا به نارينه لنګ او څادر واغوندي، او مستحب ده چې سپين او پاک وي، او همدارنګه مستحب ده چې په دوه څپليو کې احرام وکړي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې وينا له مخې چې فرمايي: ژباړه: «ستاسو څخه چې څوک غواړي احرام وتړي نو په يو څادر يو لنګ او څپليو کې دې احرام وتړي، او که څپلۍ ونه مومدل شي، نو موزې دې واغوندي، او داسې يې پرې کړي چې د پښو د پونديو څخه ښکته وي ». امام احمد رحمه الله روايت کړى دى.

او ښځې ته روا ده چې په هر هغه رنګ کې چې وغواړي احرام تړى شي، لکه تور، شين يا دې ته ورته نور رنګونه، په داسې حال کې چې هغه بايد په خپلو جامو کې د نارينه وو تقليد ونه کړي، او د هغه لپاره دا جواز نلري چې د احرام په وخت کې نقاب يا دستکشې واغوندي، مګر بايد خپل مخ او لاسونه د نقاب يا دستکشو پرته په بل څه پټ کړي؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د احرام په حالت کې ښځه د نقاب يا دستکشو اغوستلو څخه منع کړي دي، او دا چې ځيني عام خلک د ښځې د احرام رنګ يوازې شين يا

تور پورې ځانګړې کوي، د دې لپاره هېڅ اساس نشته.

بيا د غسل، تنظيف او د احرام اغوستلو څخه وروسته، په زړه کې د مناسکو د داخلېدو لپاره نيت کوي، که هغه د حج او يا عمرې ادا کول وي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې وينا له مخې: ژباړه: «اعمال د نيتونو پربنسټ دي، او هر چا ته هغه ورکول کېږي چې هغه يې نيت کړى وي».

او هغه لپاره روا ده چې هغه څه ووايي چې هغه لپاره يې نيت کړى وي، که چېرې د هغه نيت د عمرې کول وي، نو هغه بايد ووايي: (لبيك عمرة) او يا (اللهم لبيك عمرة)، او که چېرې د هغه نيت د حج کول وي، نو هغه بايد ووايي: (لبيك حجا) او يا (اللهم لبيك حجا)؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دا کار کړى و، او که يې د دواړو لپاره اراده درلوده، نو بايد دواړو ته دې نيت وکړي او بايد ووايي: (اللهم لبيك عمرة وحجا)، او دا غوره ده چې دا د نيت کولو تلفظ دې وروسته له هغه وشي چې هغه په خپله سپارلۍ کې کښيني، که سپارلۍ ځاروى، موټر او يا بل څه وي؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وروسته له هغه نيت کړى وو چې پر خپله سپرلۍ سپور شو او له ميقات څخه يې حرکت وکړ، او دا د علماوو د تر ټولو صحيح قول دى.

او د نيت تلفظ کول روا نه دي مګر يواځې د احرام په حالت کې؛ ځکه چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت دى.

اما د لمونځ، طواف او نورو شيانو لپاره نه ښايي چې د نيت تلفظ وشي، دا چې ووايي: نيت مې کړى چې فلانى فلانى لمونځ، او يا فلانى طواف ادا کړم، ځکه پر دې شيانو تلفظ کول جوړ شوي بدعتونه دي، په ښکاره او جهري توګه ويل يې ډېر قباحت لري او سخته ګناه ده، که د نيت تلفظ کول

روا وى نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به دا خبره بيان كړى وى، او امت ته به يې په خپل فعل او قول واضح كړى وى، او سلف صالح به په دې عمل كې سبقت كړى وى.

نو كله چې دا خبره له رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه كرامو رضي الله عنهم څخه نه ده نقل شوى، نو معلومه خبره ده چې دا بدعت دى، او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «او په دين كې تر ټولو بد كار د نويو طريقو راوېستل دي، ځكه چې (په دين كې) هر نوښت گمراهي ده ». مسلم په خپل صحيح كې راوړى دى. او هغه - عليه الصلاة و السلام - فرمايلي: ژباړه: «چا چې زموږ په دين كې نوي شيان را پيدا كړل چې له هغې څخه نه وي، هغه مردود دي ». د دې حديث پر صحت اتفاق شوى دى. او د مسلم په لفظ كې دي: ژباړه: «كه څوک كوم كار وكړي او زمونږ د دين امر ورباندې نه وي نو هغه مردود دي ».

فصل

مکاني ميقاتونه او د هغې تحديدول

ميقاتونه پنځه دي:

لومړی: ذوالحليفه، چې د مدينې د خلکو ميقات دی، او نن سبا ورته ابيار علي وايي.

دويم: الجحفه، چې د شام د خلکو ميقات دی او د رابغ په څنګ کې يو خراب کلی دی، چې اوس مهال خلک له رابغ څخه احرام تړي، نو که څوک له رابغ څخه احرام وتړي هغه له ميقات څخه احرام تړلی دی؛ ځکه چې رابغ له هغې څخه لږ مخکې دی.

دريم: قرن المنازل، چې د نجد د خلکو ميقات دی، اوس مهال ورته السيل ويل کېږي.

څلورم: يلملم، او دا د يمن د خلکو ميقات دی.

پنځم: ذات عرق، او دا د عراق د خلکو ميقات دی.

دا ميقاتونه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم لخوا د هغو کسانو لپاره ټاکل شوي دي چې موږ يې يادونه وکړه، او همدارنګه د هغو کسانو لپاره چې د دې ميقاتونو څخه تېرېږي او د حج يا عمرې کولو لپاره نيت ولري.

او هر هغه څوک چې له دې لارې تېرېږي، نو واجب ده له هغه ځای څخه احرام وتړي، او که څوک د حج يا عمرې لپاره مکې ته د تګ اراده ولري، که هغه د ځمکې له لارې تېرېږي يا د هوا له لارې، نو د احرام له تړلو پرته له هغې څخه تېرېدل حرام دي، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د

عمومي قول پر اساس چې ميقاتونه يې ټاکلي وو: ژباړه: «دغه ميقاتونه د هغو خلکو لپاره دي چې د حج او عمرې اراده ولري او پر دې ميقاتونو باندې تېرېږي او د دې مناطقو اوسېدونکي نه وي».

د هغه چا لپاره چې مکې ته د هوا له لارې روان وي او د حج يا عمرې نيت ولري، روا ده چې له پرواز څخه مخکې ځان چمتو کړي، لکه غسل کول او ورته نور څيزونه، او کله چې ميقات ته نږدې شي، خپل لنګ او څادر دې واغوندي، بيا دې د عمرې لپاره تلبيه ووايي او نيت دې وکړي که وخت کافي وي، او که چېرته کافي وخت نه وي، نو يوازې د حج لپاره دې تلبيه ووايي او نيت دې وکړي، او که مخکې له دې چې الوتکې ته پورته شي يا مخکې له دې چې ميقات ته نږدې شي، خپل لنګ او څادر واغوندي، نو هېڅ ستونزه نشته، خو نيت او تلبيه دې نه کوي تر هغه چې ميقات ته نږدې او يا برابر شوی نه وي؛ ځکه چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم يوازې له ميقات څخه احرام تړلی و، او پر امت واجب دي چې په دې برخه کې د هغه صلى الله عليه وسلم د لارښوونو پيروي وکړي لکه څنګه چې د دين نورو چارو کې د هغه پيروي کوي؛ د الله سبحانه وتعالى د دې قول پر اساس: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ [الأحزاب: ٢١]. ژباړه: (بېشکه ستاسې لپاره د رسول الله په تابعدارۍ کې ښايسته پيروي شته). او د پيغمبر -صلى الله عليه وسلم- قول په حجة الوداع کې: ژباړه: «خپل مناسک او اعمال زما څخه واخلئ».

او هغه کسان چې مکې ته ځي او د حج يا عمرې اراده نه لري؛ لکه سوداګر، لرګي وهونکی، پوست رسوونکی او داسې نور، پر هغه باندې احرام تړل لازمي نه دي مګر دا چې هغه وغواړي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم

د حديث پر بنياد چې مخکې د مواقيتو په هکله يې وفرمايل: ژباړه: «دغه ميقاتونه د هغو خلکو لپاره دي چې د حج او عمرې اراده ولري او پر دې ميقاتونو باندې تېرېږي او د دې مناطقو اوسېدونکي نه وي». دا په دې مانا ده څوک چې له ميقات څخه تېرېږي او د حج يا عمرې نيت نه لري، احرام تړل پرې لازم نه دي.

دا د الله تعالى د رحمت له امله ده چې خپلو بندګانو ته يې کارونه اسانه کړي دي، نو د دې رحمت لپاره د هغه لره ستاينه او شکر دی، د دې موضوع تاييد دا دی چې کله پيغمبر صلى الله عليه وسلم د فتحې په کال مکې مکرمې ته راغی، هغه احرام ونه تړلو، بلکې په سر يې د اوسپنې خولۍ وه؛ ځکه چې هغه وخت کې يې د حج يا عمرې کولو اراده نه درلوده، بلکې غوښتل يې چې مکه فتحه کړي او په هغې کې شرک له منځه يوسي.

د هغو کسانو لپاره چې د استوګنې ځای يې ميقاتونو ته نيږدې وي؛ لکه جده، ام السلم، بحرة، الشرائع، او بدر، مستوره او داسې نورو ښارونو د اوسيدونکو لپاره، د هغه لپاره ضرور نه دی چې د پورته ذکر شويو پنځو ميقاتونو څخه يو ته لاړ شي، بلکې د هغه استوګن ځای د هغه ميقات دی، نو هغه د حج يا عمرې لپاره له هماغه ځايه څخه احرام تړلی شي، او که چېرته هغه د ميقات څخه بهر بل استوګن ځای ولري، نو هغه اختيار لري چې د ميقات څخه احرام تړي، يا د خپل استوګن ځای څخه چې مکې ته د ميقات په پرتله نږدې دی؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمومي قول پر اساس چې د ابن عباس رضى الله عنه په حديث کې د ميقاتونو په اړه يادونه شوې ده، چې فرمايي: ژباړه: «که څوک له دې ميقاتونو څخه نيږدې وي، د هغه د

نيت او احرام تړلو ځای د هغه له کورنۍ څخه دی، او همدارنګه د مکې خلک هم له مکې څخه احرام تړي ». بخاري او مسلم روايت کړی دی.

خو څوک چې په حرم شريف کې وي او غواړي چې عمره وکړي، هغه بايد حِل ته لاړ شي او له هغه ځايه د عمرې احرام وتړي؛ ځکه کله چې عايشه رضی الله عنها له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د عمرې کولو غوښتنه وکړه، هغه صلى الله عليه وسلم د هغې ورور عبدالرحمن ته امر وکړ چې هغه حِل ته بوځي ترڅو له هغه ځايه احرام وتړي، دغه کار دا په ګوته کوي چې عمره کوونکي د حرم څخه د عمرې لپاره احرام نه تړي، بلکې د حِل څخه احرام تړي.

دا حديث د ابن عباس رضی الله عنهما ذکر شوی حديث مخصوصوي، او دې باندې دلالت کوي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مراد د دې قول څخه: ژباړه: «تردې چې د مکې خلک له مکې څخه احرام تړي - تلبيه وايي -». دا د حج لپاره احرام دی، نه د عمرې لپاره، که چيرې د عمرې لپاره احرام له حرم شريف څخه روا وای، نو عايشه رضی الله عنها ته به د دې اجازه ورکړل شوې وای او هغه به يې حِل ته د تګ لپاره نه مکلف کوله، دا يوه څرګنده خبره ده، او دا د جمهورو علماوو -رحمهم الله- نظر دی، او دا د مومن لپاره ډېر مناسب دی، ځکه چې پدې کې د دواړو حديثونو باندې عمل کول دي. او الله تعالى توفيق ورکوونکی دی.

خو هغه څه چې ځينې خلک يې کوي، چې د حج وروسته له تنعيم يا جعرانة او نورو ځايونو څخه ګڼ شمېر عمرې کوي، حال دا چې د حج څخه مخکې يې عمره هم ادا کړې وي، نو د دې کار لپاره هېڅ شرعي دليل نشته؛

بلکې دلايل په دې باندې دلالت کوي چې د دې کار پرېښودل غوره دي؛ ځکه چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم او صحابه کرامو رضي الله عنهم د حج څخه وروسته عمره نه ده کړې، يوازې عائشې رضي الله عنها له تنعيم څخه عمره ادا کړې ده، ځکه چې هغې د حيض له امله مکې ته د داخلېدو پر مهال له خلکو سره عمره نه وه کړې، نو هغې له نبي صلى الله عليه وسلم څخه وغوښتل چې د هغې عمره (چې له ميقات څخه يې احرام تړلی و) په بدل کې بله عمره ادا کړي، نبي صلى الله عليه وسلم ورته اجازه ورکړه، چې په پايله کې هغې دوه عمرې ترلاسه کړې: يوه هغه عمره چې د حج سره يې تړلې وه، او دويمه يې په جلا توگه ادا کړه، نو څوک چې د عائشې رضي الله عنها په حالت کې وي (يعنی د شرعي عذر لرونکی)، نو هغه کولای شي د حج وروسته عمره ادا کړي؛ د ټولو دليلونو په عملي کولو، او د مسلمانانو لپاره د اسانتيا په لحاظ سره.

په دې کې شک نشته چې د حج له بشپړولو وروسته د حاجيانو بله عمره کول، پرته له هغه عمرې څخه چې د مکې ته ورسره داخل شوي دي، د ټولو لپاره ستونزې جوړوي، او د گڼې گوڼې او پيښنو لامل کيږي، سربېره پردې چې دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لارښوونو او سنتو څخه سرغړونه ده، او الله تعالى توفيق ورکوونکی دی.

فصل

د هغه چا حکم چې د حج له مياشتو څخه پرته ميقات ته رسېدلی وي

پوه شه چې هغه څوک چې ميقات ته رسېږي دوه حالتونه لري:

لومړی حالت: دا چې د حج له مياشتو پرته په نورو مياشتو کې راشي، لکه رمضان او شعبان، د دې لپاره سنت دا دی چې د عمرې لپاره احرام وتړي، په زړه کې دې نيت وکړي او په ژبه دې ووايي، "لبيک عمرة" يا "اللهم لبيك عمرة" ووايي، بيا د رسول الله -صلی الله عليه وسلم- تلبيه دې ووايي، چې دا ده: **ژباړه:** «زه حاضر يم اې لويه څښتنه! زه حاضر يم تا لره هېڅ شريک نشته، يقينا چې ټول تعريفونه او نعمتونه تا لره دي، او پاچاهي تا لره ده، تا لره هېڅ شريک نشته ». دغه تلبيه او د الله تعالی ذکر دې زيات کوي، تر هغه چې بيت الله الحرام ته ورسېږي، کله چې بيت الله الحرام ته ورسېږي، تلبيه ويل دې قطع کړي، اووه ځله دې د بيت الله طواف وکړي، د مقام شاته دې دوه رکعته لمونځ وکړي، بيا دې صفا ته لاړ شي او د صفا او مروه ترمنځ اووه ځله دې طواف (سعی) وکړي، بيا دې د سر وېښتان وښروي يا دې لنډ کړي، نو په دې سره يې عمره پای ته ورسېده او هر هغه څه چې د احرام په وخت کې پرې حرام وو، ورته حلال شول.

دويم: دا چې د حج په مياشتو کې ميقات ته ورسېږي، چې هغه: شوال، ذو القعده، او ذو الحجې اولنۍ لس ورځې دي.

په داسې حالت کې، د حج د دريو ډولونو ترمنځ يو ډول بايد انتخاب کړي: يوازې حج، يوازې عمره، يا د دواړو يو ځای کول؛ ځکه کله چې نبي صلی الله عليه وسلم په حجة الوداع کې ذي القعدة کې ميقات ته ورسېده،

خپلو اصحابو ته يې د دريو ډولونو حج ترمنځ د انتخاب وړاندیز وکړ، خو سنت دا دی چې که چا سره هدي (قرباني) نه وي، نو هغه دې عمرې لپاره نيت او احرام وتړي، او هغه څه دې ترسره کړي چې موږ د غیر حج په میاشتو کې میقات ته د رسېدونکو لپاره ذکر کړي دي؛ ځکه چې نبي صلی الله علیه وسلم خپلو اصحابو ته د مکې په نږدې کېدو سره امر وکړ چې خپل احرام او نيت دې د عمرې لپاره وگرځوي، او د دې تاکید يې هغوی باندې په مکې کې وکړ، نو هغوی د هغه صلی الله علیه وسلم د امر د متابعت له مخې طواف، سعي، او قصر وکړ، مگر هغه چا چې له ځانه سره قرباني راوړې وه، نبي صلی الله علیه وسلم ورته حکم وکړ چې تر نحر (قربانۍ) ورځې پورې په احرام کې پاتې شي. او د قربانۍ څاروي راوړونکي لپاره سنت دا دی چې د حج او عمرې لپاره احرام وتړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا کار کړی و، او د قربانۍ څاروی يې راوړی و، نو هغه خپلو هغو صحابو ته چې د قربانۍ څاروی يې راوړي و او د عمرې احرام يې تړلی و، امر وکړ چې د خپلې عمرې سره دې د حج لپاره هم تلبیه ووايي، او ځان دې له احرام څخه نه حلالوي تر هغه چې د قربانۍ په ورځ د دواړو څخه حلال شي، او که هغه څوک چې قرباني راوړې وي او یوازې د حج لپاره يې احرام تړلی وي، هغه دې هم په احرام کې پاتې شي تر هغه چې د قربانۍ په ورځ ځان له احرام څخه حلال کړي، لکه هغه څوک چې د قران حج ترسره کوي.

له دې څخه دا معلومه شوه چا چې یوازې د حج، یا د حج او عمرې لپاره احرام تړلی وي او د قربانۍ څاروی ورسره نه وي، نو باید په خپل احرام کې پاتې نشي، بلکې د هغه لپاره سنت دا دي چې خپل احرام د عمرې لپاره

وتړي، طواف، سعی دې وکړي، او وېښته دې لنډې کړي، او ځان دې له احرام څخه حلال کړي، لکه څنګه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم خپلو هغو صحابو ته امر وکړ چې د قرباني ځاروي يې نه وو راوړي، پرته له هغو کسانو چې د حج له لاسه ورکولو وېره ولري، له دې امله چې وروستني يې مخکې کړي دي، نو په احرام کې د هغه پاتې کېدو کې کومه ستونزه نشته. والله اعلم.

که یو محرم د ناروغۍ، دښمن، یا بل څه څخه وېره ولري، چې د عمرې یا حج مناسک به سرته و نه رسوي، نو د هغه لپاره مستحب ده چې د احرام تړلو په وخت کې ووايي: «فإن حبسني حابس فمحلي حيث حبستني»، «زما له احرام څخه د وتلو ځای به هغه وي چې زه پکې بند پاتې شم»، د ضباعه بنت الزبير رضي الله عنها د حديث له مخې، چې وې ويل: اې د الله رسوله! زه غواړم حج وکړم، خو ناروغه یم، نبي صلى الله علیه وسلم ورته وفرمایل: ژباړه: «حج وکړه، او شرط وتړه، چې زما د احرام نه وتلو ځای به هغه وي چې زه پکې بنده پاتې شم ». متفق عليه.

د دې شرط ګټه دا ده چې: که احرام کوونکي ته داسې څه پېښ شي چې د هغه د مراسمو د ترسره کولو مانع ګرځي، لکه ناروغي یا د دښمن لخوا منع کېدل، نو هغه ته جواز لري چې د احرام څخه ځان حلال کړي او هغه باندې هېڅ شی نشته.

فصل

د کوچني ماشوم د حج کولو حکم، او آيا د اسلام حج لپاره بسنه کوي؟

د کوچني ماشوم او نجلي حج صحيح دی؛ په صحيح مسلم کې د ابن عباس رضي الله عنهما د روايت له مخې، چې يوې ښځې نبي صلی الله عليه وسلم ته يو ماشوم پورته کړ او وې ويل: "اې د الله رسوله! آيا د دې لپاره حج شته؟" ويې فرمايل: «هو، او ستا لپاره هم د هغه اجر شته».

په صحيح بخاري کې، د السائب بن يزيد رضی الله عنه په روايت سره، چې هغه وفرمايل: ژباړه: «زما حج د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره وشو، او زه اوه کلن وم». خو دا حج د اسلام د حج د بديل په توګه د دوی لپاره کافي نه دی.

او همدارنګه د غلام، او وينزې حج صحيح دی، مګر دا د اسلام د حج په توګه د دوی لپاره کافي نه دی؛ ځکه د ابن عباس رضی الله عنهما له حديث څخه ثابته شوې ده، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «هر ماشوم چې حج وکړي او بيا بلوغ ته ورسيږي، هغه بايد بيا حج وکړي، او هر غلام چې حج وکړي او بيا آزاد شي، هغه بايد بيا حج وکړي». ابن ابي شيبه او بيهقي په حسن سند سره روايت کړی دی.

که ماشوم د تمييز مرحلې ته نه وي رسيدلی، د هغه ولي د احرام نيت کوي، او له هغه څخه ګنډلې جامې وباسي، او د هغه په ځای تلبيه وايي، او په دې سره ماشوم محرم کيږي، او ټول هغه څه ترې منع کيږي چې لوی محرم باندې منع کيږي، او همدارنګه که ماشومه نجلۍ چې د تمييز مرحلې ته نه وي رسيدلې د هغې لپاره هم ولي نيت کوي او تلبيه وايي، او په دې سره ماشومه

نجلۍ محرمه کېږي، او ټول هغه څه ترې منع کېږي چې لويو محرمو ښځو باندې منع کېږي، او د طواف په وخت دواړه بايد پاکې جامې ولري او بدن يې هم پاک وي؛ ځکه چې طواف د لمونځ په څېر دی او طهارت د لمانځه د صحت شرط دی.

که ماشوم هلک او انجلۍ د تمييز په مرحله کې وي، د خپل ولي په اجازه بايد احرام وتړي، او د لويانو په شان غسل، خوشبو، او نور اعمال دې ترسره کړي، او د هغوی ولي د دوی د کارونو او چارو مسوليت لري، که هغه پلار، مور، او کوم بل څوک وي، او هر هغه اعمال چې هغوي يې نه شي ترسره کولی، د هغوي ولي دې ترسره کړي، لکه د جمراتو ويشتل او داسې نور، خو نور مناسک لکه عرفات کې درېدل، منی او مزدلفه کې شپه تېرول، طواف، او سعي د دوی په ذمه کې دي، که چېرې دوی طواف او سعی نشو کولی، نو بايد دوی ته سپاره طواف او سعی ورکړ شي، او د هغه چا لپاره غوره ده چې دوی ته طواف ورکوي، چې د دوی او د ځان لپاره دې مشترک نه کوي، بلکې د دوی لپاره دې د طواف او سعی جلا نيت وکړي او د ځان لپاره دې جلا طواف او سعی وکړي؛ د عبادت د احتياط لپاره، او پر حديث شريف د عمل کولو لپاره: ژباړه: «هغه څه پرېږده چې تا شکمنوي، او هغه وکړه چې تا نه شکمنوي». که چېرې اميندواره ښځه د ځان او محمول (په شا يا غېږ کې ماشوم) لپاره د طواف او سعی نيت وکړي، نو دا د هغې لپاره د ډېر صحيح قول له مخې کافي ده؛ ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم هغې ښځې ته چې د ماشوم د حج په اړه يې پوښتنه کړې وه، هغې ته يې امر و نه کړ چې د هغه لپاره دې مستقل طواف وکړي، نو که دا واجب وی، نو هغه صلی الله عليه

وسلم به بیان کړی وای. او الله تعالی توفیق ورکوونکی دی.

ممیز هلک او انجلۍ ته باید امر وشي چې د طواف پیلولو دمخه ځانونه له ناپاکۍ او نجاست څخه پاک کړي، لکه د بالغ احرام کوونکي په څېر، د ماشوم هلک او انجلۍ ولي باندې واجب نه دي چې هغوی ته احرام واغوندي، بلکې دا یو نفلي عمل دی، که وېې کړي هغه لره اجر دی اوکه وې نه کړي نو پر هغه هېڅ گناه نشته. الله ښه پوهېږي.

فصل

احرام کې ممنوع شيان او هغه څه چې محرم لپاره مباح دي

د محرم لپاره -که هغه نارينه وي يا ښځينه-، د احرام د تړلو وروسته جواز نه لري چې د خپل وېښتانو يا نوکانو څخه واخلي او يا خوشبو وکاروي.

د نارينه وو لپاره په ځانګړې ډول دا جواز نلري چې هېڅ ډول ګنډل شوي شيان واغوندي، يعنې: د هغه د اندام په اندازه پرې شوی او ګنډل شوی وي، لکه کميس، يا د هغې يوه برخه، لکه لاندنی جامې، پرتوګ، موزې او جرابې، مګر که هغه لنګ و نه مومي نو هغه لپاره د پرتوګ اغوستلو اجازه شته، په ورته ډول، که هغه څپلۍ ونه مومي، هغه ته اجازه ده چې موزې په پښو کړي، پرته له دې چې پرې يې کړي، د ابن عباس رضی الله عنه د حديث له مخې، چې په صحيحنو کې ثابت شوی دی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «څوک چې څپلۍ ونه مومي، خفين (موزې) دې واغوندي، او څوک چې لنګ ونه مومي، پرتوګ دې واغوندي».

او هغه څه چې د ابن عمر رضی الله عنهما په حديث کې ذکر شوي دي، د موزو د پرې کولو امر په اړه چې که څوک د څپليو د نشتوالي له امله د موزو پښو کولو ته اړتيا ولري، هغه منسوخ دی؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په مدينه کې دا امر کړی و، کله چې له هغه څخه د احرام کوونکي د جامو په اړه پوښتنه وشوه، بيا کله چې هغه په عرفات کې خلکو ته وعظ وکړ، نو هغه د موزو په پښو کولو اجازه ورکړه کله چې څپلۍ و نه مونډل شي، او امر يې ونه کړ چې بايد پرې شي، او په دغه خطبه کې هغو کسانو ګډون کړی و چې په مدينه کې يې ځواب نه و اورېدلی، د اړتيا له وخت څخه د وضاحت

ځنډول جواز نه لري، لکه څنګه چې د علم حديث او علم فقه په اصولو کې پېژندل شوې خبره ده، په دې توګه، د پرې کولو د حکم لغوه کېدل ثابت شو، که پرې کول واجب وی، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به دا روښانه کړې وی. او الله تعالى ښه پوهېږي. د حاجي لپاره جواز لري چې هغه موزې واغوندي چې ساق يې د ښنګرو څخه ښکته وي؛ ځکه چې دا د څپليو له جنس څخه دي. او هغه جواز لري چې ازار (لنګ) په تار يا ورته شي سره وتړي، د دليل د نشتوالي له امله چې منعې باندې دلالت وکړي.

د محرم لپاره روا ده چې غسل وکړي، سر ومينځي، او که اړتيا وي نو په نرمۍ او اسانۍ سره يې وږږوي، که د ږرولو له امله يې له سر څخه کوم شی ولوېږي، نو هغه باندې ګناه او حرج نشته.

د احرام په حالت کې د ښځې لپاره د مخ پټولو لپاره ګنډلي شوي شيان اغوستل منع دي، لکه برقع يا نقاب، يا د لاسونو لپاره، لکه دستکشې؛ لکه څنګه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «او محرمه ښځه بايد نقاب يا دستکشې ونه اغوندي ». بخاري روايت کړی دی. دستکشې: هغه څه دي چې د لاسونو په اندازه د وړۍ، مالوچ يا نورو موادو په ذريعه ګنډل کېږي يا اوبدل کېږي. ښځې ته جواز لري چې له دې پرته بل څه ګنډل شوي شيان واغوندي، لکه کميس، پرتوګ، موزې، جرابې او داسې نور.

دا هم ښځې ته جواز لري چې که اړتيا وي نو خپل حجاب (خمار) پر خپل مخ راښکته کړي، پرته له دې چې غوټه شوی وي، او که حجاب (خمار) د هغې مخ سره ولګېږي، نو په هغې باندې هېڅ ګناه نشته؛ د عايشه رضی الله عنها د حديث له مخې، چې وايي: ژباړه: (سپاره خلک به زموږ له خوا تېرېدل

او موږ د احرام په حالت کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره وو، نو کله چې دوی موږ ته نږدې کېدل، نو موږ به خپل حجاب د خپل سر څخه په خپل مخ ښکته کولو، او کله چې دوی له موږ څخه تېرېدل، موږ به خپل مخونه ښکاره کول). دا حديث ابو داود او ابن ماجه روايت کړی دی، او دارقطني د ام سلمه څخه دې ته ورته حديث روايت کړی دی.

همدارنګه، په دې کې هيڅ ګناه نشته چې ښځه خپل لاسونه په خپل جامو يا بل څه پټ کړي، او که هغه د پرديو نارينه وو په شتون کې وي نو بايد خپل مخ او لاسونه پټ کړي؛ ځکه چې مخ او لاسونه عورت دي؛ لکه څنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ [النور: ٣١]. ژباړه: (او خپل سينګار دې نه ښکاره کوي، مګر خپلو مېړونو ته). او په دې شک نشته چې مخ او لاسونه د سينګار ځايونه دي.

او په هغو کې مخ د سينګار تر ټولو مهم او لوی ځای دی، الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾ [الأحزاب: ٥٣]. ژباړه: (او چې کله هم د پيغمبر له بيبيانو څه غواړئ، نو د پردې تر شاه يې ترې وغواړئ. په دې توګه ستاسې زړونه او هم د هغوی زړونه ښه پاک ساتل کېږي).

او هغه څه چې ډېری ښځې عادت لري، چې د پردې (حجاب) لاندې د سر پټې اچوي، ترڅو حجاب له مخ څخه پورته وساتي، تر هغه ځايه چې موږ پوهېږو په شريعت کې د دې لپاره هېڅ اساس نشته، که دا جواز درلودی، رسول الله صلى الله عليه وسلم به يې خپل امت ته بيان کړی وای او د هغه لپاره روا نه وه چې په دې اړه چوپ پاتې شي.

د احرام په حالت کې د نارینه یا ښځې لپاره روا ده چې هغه جامې چې دوی یې په کې احرام تړلی د ناپاکۍ او خیرنتیا او داسې نورو شیانو له وجې ومینځي، او هغوی لپاره جواز لري چې خپل احرام په بل احرام سره بدل کړي.

او نارینه وو ته جواز نه لري چې داسې جامې واغوندي چې د زعفران یا ورس بوټي پرې لګېدلي وي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ابن عمر رضی الله عنهما په حدیث کې له دې کار څخه منع کړې ده.

محرم باید له جماع (شهواني عمل)، ګناهونو او شخړو څخه ډډه وکړي؛ لکه څنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ﴾ [البقرة: ١٩٧]. **ژباړه:** (د حج (وخت) معلومې میاشتې دي، نو چا چې په دې میاشتو کې پر خپل ځان حج فرض کړ (د حج نیت یې وکړ)، نو نه دې هغه جماع (شهواني عمل) کوي، نه ګناهونه او نه جګړې د حج (په ورځو) کې).

په مستند ډول روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: **ژباړه:** «څوک چې د الله لپاره حج وکړي، جماع (شهواني عمل) او ګناهونه ونه کړي، نو له حج څخه د راګرځېدو پر مهال به له ګناه څخه داسې پاک شي لکه په کومه ورځ چې مور زېږولی وي». الرفث: په جماع، او پر فاحشو خبرو او کارونو باندې اطلاقېږي، الفسوق: ګناهونو ته ویل کېږي، او الجدال: په باطل باندې شخړه کول، او یا په هغه څیز باندې شخړه کول چې هیڅ ګټه نلري، اما د حق څرګندولو او د دروغو ردولو لپاره په غوره لاره کې د استدلال لپاره، شخړه کولو کې هیڅ ستونزه نشته، بلکې پرې امر شوی دی؛ لکه څنګه

چې الله تعالى فرمايي: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ [النحل: ١٢٥]. ژباړه: (د خپل رب لارې ته په حکمت او ښکلې نصيحت سره بلنه کوه او له دوی سره په هغې طريقې سره مجادله (مباحثه) کوه چې هغه تر ټولو ښه وي).

د نارينه محرم لپاره دا منع ده چې خپل سر په چسپېدلې شي پټ کړي؛ لکه خولۍ، څادر، پګړۍ، يا دې ته ورته نور شيان، او همدارنګه مخ دې هم نه پټوي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وينا له مخې، د هغه چا په اړه چې د عرفې په ورځ له خپلې سپرلۍ څخه وغورځېد او مړ شو: ژباړه: «هغه ته په اوبو او سدر (د بېرې پاڼو) باندې غسل ورکړئ او په خپلو دوو جامو کې يې کفن کړئ، او سر او مخ يې مه پټوئ، ځکه چې هغه به د قيامت په ورځ د تلبيه ويلو په حال کې راپورته کېږي». متفق عليه، او دا لفظ د مسلم دی.

د موټر چت، چترۍ، يا نورو شيانو سره لکه څنګه چې خيمې يا ونې سره سيورې کول (د حج په حالت کې) جائز دي؛ ځکه چې په صحيح حديث کې ثابت دی چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم د عقبې جمرې د ويشتلو پر مهال د يو څېرکي په ذريعه درباندې سيورى شوى و، همدارنګه، په نمره کې ورته خيمه ودرول شوې وه، او تر لمر پرېوتلو پورې هغه د خيمې لاندې و.

د احرام په حالت کې د نارينه وو او ښځو لپاره د وحشي ښکار وژل، په ښکار کې مرسته کول، له خپل ځاى څخه يې شړل او وېرول، د واده عقد کول، جماع کول، ښځو ته د واده وړانديز کول او يا د هغوى سره د شهوت په قصد نږدېوالى حرام دی؛ د عثمان رضى الله عنه د حديث له مخې، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «محرم نه واده کوي، او نه بل چا ته

واده ترسره کوي، او نه د واده وړانديز (کوژدنه) کوي ». مسلم روايت کړی.

که چېرې محرم په هېره او يا ناپوهۍ سره ګنډل شوي جامې واغوندي، او يا خپل سر پټ کړي، او يا خوشبويي استعمال کړي، نو په هغه باندې فديه نشته، او کله چې يې په ياد راشي يا پوه شي نو هغه دې لرې کړي، او همدارنګه که څوک خپل سر وخريي، او يا په هېره او يا ناپوهۍ باندې له خپلو وېښتانو څخه واخلي او يا خپل نوکان واخلي، نو د صحيح نظر له مخې محرم باندې هيڅ څه نشته.

په مسلمان باندې د حرم ښکار وژل حرام دی – که محرم وي که غير محرم، نر وي که ښځه –، يا د هغه په وژلو کې مرسته کول، د آلې په ذريعه، اشاره کول، او يا ورته شيانو له لارې.

او ښکار يې له ځايه نه شړل کېږي او نه وېرول کېږي، د حرم ونې او شنه بوټي پرې کول، او د حرم له ځمکې څخه پراته شيان پورته کول (پرته له هغه چا چې د ورک شوي څيز د څښتن په لټه کې وي)، حرام دي؛ د نبي صلى الله عليه وسلم د دې حديث پر اساس: **ژباړه:** «دا ښار (مکه) تر قيامته پورې د الله په حرمت سره مقدس دی، اغزی يې بايد پرې نه شي، ښکار يې و نه شړل شي، او پراته شيان يې پورته نه کړی شي، پرته له هغه چا چې د ورک شوي څيز د څښتن په لټه کې وي، او تازه بوټي يې و نه ريبل (دَرَو) شي ». (متفق عليه)

المنشد: څوک چې ورک شوي شيان اعلانوي، الخلا: تازه واښه او بوټي، او منی او مزدلفه د حرم څخه دي، او عرفات د حِل څخه ده.

فصل

هغه څه چې مکې ته د ننوتلو پر مهال يې حاجي ترسره کوي او د هغه څه بيان چې مسجد حرام ته له ننوتلو وروسته يې ترسره کوي، لکه طواف او څرنګوالی يې

کله چې محرم مکې ته ورسېږي، مستحب دی چې د مکې دننه کېدو دمخه غسل وکړي؛ ځکه چې نبي صلی الله عليه وسلم همداسې کړي دي، کله چې مسجد الحرام ته ورسېږي، سنت دی چې لومړی ښي پښه دننه کړي او ووايي: "بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، أعوذ بالله العظيم وبوجهه الكريم وسلطانه القديم من الشيطان الرجيم. اللهم افتح لي أبواب رحمتك"، او دا ذکر د نورو جوماتونو دننه کېدو پر مهال هم ويل کېږي، او مسجد الحرام د داخلېدو لپاره د نبي صلی الله عليه وسلم څخه ځانګړی ذکر ثابت نه دی، تر کومه چې زه پوهېږم.

کله چې يو حاجي يا معتمر کعبې ته ورسېږي، د تلبيې ويل دې قطع کړي مخکې له دې چې طواف پيل کړي، که هغه متمتع يا معتمر وي، بيا به حجر اسود ته لاړ شي او په خپل ښي لاس سره دې حجر الاسود لمس او ښکل کړي، که هغه ونه شي کولی چې ښکل يې کړي، نو په خپل لاس سره دې لمس کړي، او خپل لاس دې ښکل کړي، او غوره دا ده چې رش دې نه جوړوي چې خلک په تکليف نه شي، کله چې حجر الاسود لمسوي يا ورته اشاره کوي، هغه بايد ووايي: " بسم الله والله أكبر "، او يا "الله اكبر". که هغه ونه شي کولی چې په خپل لاس يا امسا سره او يا ورته شي سره يې لمس کړي، او بيا دې ښکل کړي، که دا هم ممکن نه وي، حجر الاسود ته دې مخامخ

ودرېږي او خپل لاس سره دې ورته اشاره وکړي، خو نه دې يې ښکلوي، د طواف د صحت لپاره شرط دا ده چې طواف کوونکی د کوچني او لوي حدث (بې اودسۍ) څخه پاک وي، ځکه طواف د لمونځ په شان دی خو په هغې کې خبرې کول رخصت دی، طواف دې په داسې حال کې کوي چې کعبه يې په کيڼ اړخ کې وي، که د خپل طواف په دې باندې پيل کړي، نو دا به غوره وي: "اللهم إيمانا بك، وتصديقا بكتابك، ووفاء بعهدك، واتباعا لسنة نبيك محمد صلى الله عليه وسلم"، ځکه چې دا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم څخه روايت دی، هغه اووه گردشونه ترسره کوي، او په لومړيو دريو گردشونو کې په چټکۍ سره قدم وهل په لنډو گامونو سره قدم ووهل شي، دا هغه طواف دی چې هغه يې په لومړي ځل مکې ته د رسيدو پرمهال ترسره کوي، که هغه عمره، تمتع، او يا يوازې د حج لپاره احرام کړی وي، يا يې حج او عمرې سره يوځای کړې وي، او په پاتې څلورو گردشونو کې د معمول په څير قدم وهل دي، هر گردش دې د حجر اسود څخه پيلوي او په هغې سره دې پای ته رسوي.

الرمل: په لنډو گامونو سره چټک حرکت کولو ته وايي، او د طواف په جريان کې د هغه لپاره اضطباع کول مستحب دي، پرته له نورو حالتونو څخه، او د **اضطباع طريقه**: سړی بايد د خپل څادر منځنۍ برخه خپل ښي تخرگ لاندې تېر کړي، او څنډې دی يې په کيڼه اوږه باندې واچوي. که په گردشونو کې شک وکړي، نو يقين سره دې يقيني کړي، چې هغه لږ تر لږه ده، لکه: که شک کوي چې درې گردشونه يې کړي دي که څلور؟ گردشونه دې درې وگڼي، همداسې دې په سعي کې هم وکړي.

د طواف له بشپړولو وروسته دې خپل څادر واغوندي او په خپلو اوږو

دې واچوي، او د څادر دوه سرونه دې پر سینه واچوي مخکې له دې چې د طواف دوه رکعته لمونځ ترسره کړي.

هغه څه چې ښځې ترې باید منعه شي او پرې خبرې شي هغه د زینت او عطرونو سره طواف کول دي، او د هغوی بې حجابي، حال دا چې هغوی عورت دي، نو هغوی دې باید ځانونه ستر او په حجاب کې کړي او د طواف او نورو حالتونو کې چې د ښځو له نارینه وو سره اختلاط کېږي زینت دې پرېږدي؛ ځکه چې دا عورت او فتنه ده، او د ښځې مخ د هغې تر ټولو ښکاره زینت دی، نو د هغې لپاره دا روا نه ده چې پرته له محرم څخه يې نورو ته ښکاره کړي؛ لکه څنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ [النور: ٣١]. ژباړه: (او خپل سینګار دې نه ښکاره کوي، مګر خپلو مېړونو ته). الآية، ښځو ته جواز نه لري چې د حجر الاسود د ښکلولو په وخت کې د نارینه وو په وړاندې مخ ښکاره کړي، که چېرته ښځو لپاره د حجر الاسود ښکلول او یا لمس کول امکان ونلري، نو د نارینه وو سره دې ټېلې نه وهي، بلکې د هغوی تر شا دې طواف کوي، دا د هغو لپاره غوره او ډېر اجر لري، رمل او اضطباع مشروع نه دي پرته له دې طواف څخه، او نه په سعي کې، او همدارنګه ښځو لپاره هم مشروع نه ده؛ ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم يواځې په لومړي طواف کې رمل کړی و، کله چې طواف قدوم لپاره مکې ته راغی، او د طواف په وخت کې باید د بې اودسۍ او نجاستونو څخه پاک وي، او د الله تعالی په وړاندې متواضع او عاجز وي.

مستحب دي چې د طواف په جریان کې د الله تعالی ډېر ذکر او دعا وکړي، او که د طواف په جریان کې د قرآن کریم یوه برخه تلاوت کړي، نو دا

ښه کار دی، د دې طواف یا کوم بل طواف یا د سعی په جریان کې کوم ځانګړي ذکر یا دعا شتون نه لري.

اما ځینو خلکو چې د هر طواف یا سعي لپاره بېل بېل اذکار او دعاګاني ځانګړي کړي دي، د دې لپاره هېڅ اساس نشته، بلکې هر ډول ذکر او دعا چې اسانه وي، کفایت کوي، نو کله چې رکن یماني ته ورسېږي، په ښي لاس دې لمس کړي او ووايي"بسم الله والله اكبر"، او نه دې ښکلوي، که لمس کول يې ستونزمن وي، هغه دې پرېږدي او طواف ته دې دوام ورکړي، او اشاره دې ورته نه کوي، او تکبير دې هم نه وايي، ځکه دا د نبي صلى الله عليه وسلم څخه ثابت نه دي، تر هغه ځایه چې موږ پوهیږو، او د رکن یماني او حجر الاسود تر منځ دا دعا ویل مستحب دی: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱]. ژباړه: (اې زمونږ ربه مونږ ته په دنیا کې نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذابه مو وساته).

هر کله چې هغه حجر اسود سره نږدې شو، هغه دې لمس او ښکل کړي او ودې وايي، "الله اكبر"، نو که چېرې د لمس کولو او ښکلولو امکان ونلري، نو هرکله چې حجر اسود ته نږدې شو، هغې ته دې اشاره وکړي او تکبير دې ووايي.

د زمزم او مقام تر شا طواف کول هېڅ پروا نه لري، په ځانګړي توګه کله چې ګڼه ګوڼه وي، ټول حرم د طواف کولو لپاره ځای دی، که هغه د جوماتِ په دهلیزونو کې طواف وکړي، نو دا به د هغه لپاره کافي وي، خو که ممکنه وي کعبې شريفې ته نږدې طواف کول غوره دي.

کله چې طواف پای ته ورسوي، نو که امکان ولري، نو باید د مقام شاته

دې دوه رکعته لمونځ وکړي، که چېرې د ګڼې ګوڼې یا دې ته ورته نورو شیانو له امله دا ممکنه نه وي، نو د جومات (حرم) په هر ځای کې دې ادا کړي، او مستحب دی چې په دې دوه رکعتونو کې پس له فاتحې سورت څخه: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ [الكافرون: ١]. (اې نبي!) ته (دوی ته) ووایه: اې کافرانو !) په لومړي رکعت کې ووایي، او ﴿قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ١]. (اې نبي!) ته (دوی ته) ووایه: شان دا دی چې الله یو دی). دې په دویم رکعت کې ووایي، او دا غوره ده، او که پرته له هغو څخه د قرآن بل ځای ولولي، هېڅ ستونزه نشته، بیا دې د حجر اسود لورې ته لاړ شي او که امکان ولري په نبي لاس دې لمس کړي؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې د اقتدا کولو له مخې.

بیا دې د صفا له دروازې څخه صفا ته لاړ شي او صفا غونډۍ باندې دې وخېژي او یا تر څنګ دې ودرېږي، که امکان ولري نو د صفا غونډۍ ته ختل غوره دی، او کله چې لومړی شوط پیلوي، د الله تعالی دغه قول دې تلاوت کړي: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ [البقرة: ١٥٨]. ژباړه: (یقیناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي).

او مستحب ده چې پر صفا باندې خپل مخ قبلې ته واړوي، او د الله حمد او لوی والی دې ادا کړي، او ودې وایي: «لا إله إلا الله، والله أكبر، لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، وهو على كل شيء قدير، لا إله إلا الله وحده، أنجز وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده». له الله پرته بل حق معبود نشته او هغه یوازې دی هغه لره هیڅ شریک

نشته، هغه لره پاچاهي او ټولې ثناوې دي او هغه پر هغه څه باندې قادر دی، نشته دی لایق د عبادت مګر یوازې هغه دی، الله خپله وعده پوره کړه او د خپل بنده مدد یې وکړ او تنهایې سره یې احزابو او ډلو ته ماتې ورکړه». بیا دې هغه دعا وکړي چې ورته اسانه وي، او لاسونه دې پورته کړي، او دا ذکر او دعا دې (درې ځله) تکرار کړي، بیا دې مروې ته ښکته شي نو کله چې شنې نښې ته ورسېږي، نارینه دې خپل تګ ګړندی کړي تر هغه چې دویمې نښې ته ورسېږي، بیا دې خپل تګ عادي کړي، او د ښځو لپاره د دوو نښو تر منځ ګړندی تګ جواز نه لري؛ ځکه چې ښځه محرم ده، او د هغې لپاره دا مشروع ده چې په ټوله سعي کې قدم ووهي، بیا دې لاړ شي او مروې باندې دې پورته شي او یا دې ترڅنګ ودرېږي، او که امکان ولري، نو د مروې پر سر ختل غوره ده، او په مروه کې دې هغه څه ووايي او وکړي چې په صفا کې یې ویلي او کړي و، پرته له دې چې دا آیت ولولي، کوم چې د الله تعالی دغه قول دی: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ [البقرة: ١٥٨]. ژباړه: (یقیناً صفا او مروه د الله له نښو څخه دي). دا یوازې هغه وخت مشروع ده کله چې په لومړي ګردش کې صفا ته پورته کېږي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پیروۍ له وجې، بیا به راښکته شي او په هغه ځای کې چې عادي تګ کوي عادي تګ دې وکړي، او د سرعت ځای کې دې سرعت ډېر کړي تر څو چې صفا ته ورسېږي، دا کار دې اووه ځله تکرار کړي، د هغه تګ یو ګردش دی، او بېرته راستنېدل یې بل ګردش دی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه څه وکړل چې مخکې ذکر شول او وې فرمایل: ژباړه: «خپل مناسک او اعمال زما څخه واخلئ». مستحب ده چې هغه باید د سعی په جریان کې خومره چې

امکان ولري دعاگانې او ذکرونه دې وکړي، او د لويو او کوچنيو ناپاکيو او نجاست څخه دې پاک وي،او که له اوداسه پرته يې سعى وکړه نو هم صحيح کيږي، په همدې ډول که چېرې يوه ښځه د طواف څخه وروسته حايضه شي او يا ماشوم وزېږوي، بيا سعى وکړي؛ هم صحيح کيږي، ځکه چې پاکوالى او طهارت د سعي لپاره شرط نه دى، بلکې لکه څنگه چې پورته يادونه وشوه، مستحب دى.

کله چې ئې سعې بشپړه کړه، نو خپل سر خريي يا يې لنډوي، او د سړي لپاره د سر خريل غوره دي، که يې لنډ کړي او خريل يې د حج لپاره پرېږدي، نو ښه خبره ده، او که مکې ته يې راتگ د حج وخت ته نږدې وي، نو سر لنډول غوره ده چې د وېښتانو پاتې برخه په حج کې و خريي؛ ځکه چې نبې صلى الله عليه وسلم او صحابه يې چې کله د ذو الحجې په څلورمه مکې ته راغلل، هغو کسانو ته يې چې له ځانه سره يې قرباني نه وه راوړې، امر وکړ چې احرام څخه ووځي او وېښتان لنډ کړي، او خريلو باندې ئې امر و نه کړ، د لنډولو لپاره اړينه ده چې ټول وېښتان يو شان لنډ شي، د يوې برخې لنډول بسنه نه کوي، همدارنگه د وېښتانو يوه برخه خريل هم بسنه نه کوي، او ښځې ته يوازې لنډول جواز لري، هغه دې د خپلو وېښتانو د څنډو څخه د گوتې د سر په اندازه لنډ کړي. الأنملة: د گوتې سر ته وايي، او ښځه دې له دې څخه زيات نه اخلي.

که محرم هغه څه وکړي چې ذکر شول، نو د هغه عمره بشپړه شوه - الحمد لله - او هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام شوي وو د هغه لپاره حلالېږي، پرته لدې چې هغه د قربانۍ څاروى له حِل څخه راوړى

وي، په دې حالت کې هغه په خپل احرام کې پاتې کېږي، تر هغه وخته پورې چې د حج او عمرې دواړو څخه خلاص شي.

چا چې د افراد حج لپاره احرام تړلی وي، او يا د حج او عمرې لپاره يې يوځای احرام تړلی وي (قران حج)، نو د هغه لپاره سنت ده چې خپل احرام له عمرې څخه وروسته فسخ کړي او د متمتع حاجي په شان کړنې دې ترسره کړي مګر هغه کس چې د ځان سره يې هدي (قرباني) راوړي وي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم خپلو اصحابو ته په دې باندې امر وکړ، او ويې فرمايل: ژباړه: «که ما له ځانه سره د قربانۍ ځاروی نه وی راوړی، نو ما به تاسو سره يو ځای له احرام څخه ځان حلال کړی وی ».

که چېرې يوې ښځې باندې د عمرې د احرام تړلو وروسته حيض يا نفاس راشي، نو هغه بايد د بيت الله طواف او د صفا او مروه ترمنځ دې سعې ونه کړي، تر هغه چې پاکه شي، کله چې پاکه شي، طواف، سعې دې وکړي، او وېښتان دې لنډ کړي، او په دې سره د هغې عمره بشپړه کېږي. او که چيرې هغه د ترويه (د ذو الحجې اتمې) ورځې دمخه پاکه نشي، نو بايد د حج لپاره له هغه ځای څخه احرام وتړي چې هلته اوسيږي، او له خلکو سره دې منی ته لاړه شي، په دې توګه هغه د حج او عمرې ترمنځ قارن ګڼل کېږي، او هغه دې هغه څه کوي چې حاجی يې کوي، لکه په عرفه او مشعر کې درېدل، د جمراتو ويشتل، مزدلفه او منی کې شپه تېرول، د قربانۍ ځاروی حلالول، او خپل وېښتان لنډول. نو کله چې پاکه شي، بايد د بيت الله يو طواف او د صفا او مروا تر منځ دې يوه سعې وکړي، او دا به د هغې د حج او عمرې لپاره کافي وي، د عايشې رضی الله عنها د حديث له مخې، چې د عمرې د احرام تړلو

وروسته هغې ته حيض راغی، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم هغې ته وفرمايل: ژباړه: «هغه څه وکړه چې حاجی يې کوي، مگر تر هغه چې پاکه شوې نه يې د بيت الله طواف مه کوه». متفق عليه.

که چېرې يوه حيض لرونکې يا د زېږون وروسته ښځه د قربانۍ په ورځ جمرات وويشتل او خپل وېښتان يې لنډ کړل، نو هر هغه څه چې د احرام په وخت کې پرې حرام وو، لکه عطر او داسې نور، هغې ته حلالېږي، پرته له مېړه څخه، تر هغه چې حج بشپړ کړي لکه د نورو پاکو ښځو په څېر، نو کله چې د پاکوالي وروسته طواف او سعی يې وکړه، نو د هغې مېړه هم ورته حلالېږي.

فصل

د ذوالحجې د اتمې ورځې د حج لپاره د احرام تړلو او منی ته د تلو حکم

او کله چې د ترويې ورځ ورسېږي، چې د ذوالحجې اتمه ده، نو هغه کسان چې په مکه کې دي او هغه کسان چې غواړي د حج مراسم ترسره کړي، د خپلو کورونو څخه دې د حج لپاره احرام وتړي؛ ځکه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرام په ابطح کې پاتې شول او د ترويې په ورځ يې له هغه ځایه د حج لپاره احرامونه وتړل، او رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوی ته امر نه دی کړی چې بيت الله ته لاړ شي او هلته یا د ناوې (ميزاب) څخه دې احرام وتړي، او همدارنګه هغوی ته يې امر نه دی کړی چې د منی څخه د وتلو پر مهال دې طواف الوداع وکړي، که دا عمل مشروع وی، نو دوی ته به يې په اړه پوهاوی ورکړی وی، ټول خير او ښېګڼې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم او د هغه د اصحابو رضي الله عنهم په پيروی کې دي.

د حج د احرام تړلو پر مهال بايد غسل وکړي، ځان پاک کړي او خوشبويي ولګوي، لکه څنګه چې له ميقات څخه د احرام تړلو پر مهال يې کوي. د حج د احرام تړلو وروسته، د ترويې په ورځ د غرمې مخکې یا وروسته د منی په لور روانېدل غوره دي، او دوی بايد تلبيه ډېره تکرار کړي، تر هغه چې جمره عقبه وولي، او د ماسپښين، مازديګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه بايد په منی کې وکړي، سنت دا دی چې هر لمونځ په خپل مناسب وخت کې او د قصر په شکل پرته له جمع کولو سره ادا شي، پرته له ماښام او سهار لمونځونو څخه، چې نه قصر کېږي.

د مکې د خلکو او نورو ترمنځ هېڅ توپير نشته؛ ځکه چې رسول الله

صلی الله علیه وسلم د مکې او نورو خلکو ته په منی، عرفات او مزدلفه کې د قصر لمونځونه ورکړل، او د مکې خلکو ته يې د بشپړولو امر نه و کړی، که دا واجب وای، نو هغه به يې هغوی ته روښانه کړی وای.

بيا د عرفې په ورځ د لمر ختو وروسته، حاجيان له منی څخه د عرفات لوري ته حرکت کوي، سنت دا ده چې دوی له زوال څخه مخکې نَمره ته ښکته شي، که امکان ولري؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا عمل ترسره کړی دی.

کله چې لمر زوال وکړي، امام يا د هغه مرستيال ته سپارښتنه کېږي چې خلکو ته د وضعيت سره سم خطبه ورکړي، په هغې کې هغه څه تشريح کړي چې د حاجی لپاره په دې ورځ او راتلونکې ورځو کې مشروع دي، او هغوی ته له الله تعالی څخه د وېرې، او د هغه وحدانيت، او په ټولو اعمالو کې د هغه لپاره اخلاص لرلو امر وکړي، او هغوی ته دې د هغو شيانو پر وړاندې خبرداری ورکړي چې الله تعالی حرام ګرځولي دي، او هغوی ته دې د الله د کتاب او د هغه د پيغمبر پر سنتو باندې د عمل کولو لارښوونه وکړي، او د کتاب او سنت له مخې دې فيصلې وکړي او کتاب او سنت دې په ټولو چارو کې فيصله کوونکی وګرځوي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د متابعت له مخې، او له هغه وروسته دې هغوی په اول وخت کې په يو اذان او دوه اقامتونو د ماسپښين او مازديګر لمونځونه، د قصر او جمع په شکل ادا کړي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم همدا ډول ترسره کړي دي. مسلم د جابر رضي الله عنه د حديث څخه روايت کړی دی.

بيا خلک عرفات کې درېږي، او ټول عرفات د درېدو ځای دی پرته له

عُرَنَةَ لمنې څخه، که امکان ولري، نو قبله او جبل الرحمة ته مخامخ کېدل غوره ده، که چېرې دواړو ته مخامخ کېدل ممکن نه وي، نو قبلې ته دې مخامخ شي حتی که هغه غر ته مخامخ نه وي، په دې ځای کې حاجی لپاره مستحب دي چې د الله تعالی په ذکر، دعا، او تضرع کې هڅه وکړي، او د دعا په وخت کې خپل لاسونه پورته کړي، او که تلبيه ووايي يا د قرآن کريم څخه يو څه تلاوت وکړي، دا به ښه وي، او سنت دي چې په مکرر ډول ووايی: " لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير"؛ له الله پرته بل معبود نشته، او الله تر ټولو لوی دی، له الله پرته بل معبود نشته، چې يوازې دی او هيڅ شريک نه لري، پاچاهي د هغه ده او ستاينه هغه لره ده، او هغه په هرڅه قادر دی، ځکه چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت شوی چې فرمايلي يې دي: ژباړه: «غوره دعا د عرفې د ورځې دعا ده، او غوره هغه څه چې ما او زما څخه مخکې پيغمبرانو ويلي دي: «لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير »» دي. او د هغه صلى الله عليه وسلم څخه روايت دی چې فرمايي: ژباړه: «څلور کلمې الله تعالی ته ډېرې خوښې دي: سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر ».

دغه ذکر بايد په عاجزۍ او د زړه په حضور سره ډېر تکرار شي، دا هم اړينه ده چې په شريعت کې ذکر شوي ذکرونه او دعاګانې په هر وخت کې ډېرې تکرار شي، په ځانګړې توګه په دې ځای او په دې لويه ورځ کې، او بايد جامع ذکرونه او دعاګانې غوره کړي: (سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم). ژباړه: (پاکي وايم د الله تعالی په ستاينې د هغه، پاکي وايم د لوی

الله تعالى)، ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ [الأنبياء: ٧٨].
ژباړه: (نشته هېڅ لايق د عبادت مګر ته يې، ته پاك يې، بېشكه هم زه له ظالمانو څخه يم).

* (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ وَلَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ). **ژباړه:** له الله پرته بل هېڅ معبود نشته، او مونږ له هغه پرته د بل هيچا عبادت نه کوو، هغه لره لوريني او هغه لره فضل دی، او د هغه لپاره ښه ستاينه ده، له الله پرته بل هېڅ معبود نشته، (مونږ) هغه ته په عبادت کې اخلاص کوونکي يو، که څه هم کافران (زمونږ دا کړنه) بده مني.

* (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّه). ژباړه: نشته اړول د ګناه څخه، او طاقت ورکول د نيکۍ کولو مګر د الله تعالى په مرسته »

* ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ٢٠١]. **ژباړه:** (اې زمونږ ربه مونږ ته په دنيا کې هم نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذاب څخه مو وساته).

* (لهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ). **ژباړه:** يا الله! دين مې راته اصلاح كړه؛ هغه چې زما د چارو ساتنه په کې ده، دنيا مې راته اصلاح كړه؛ هغه چې زما ژوند په کې دی، آخرت مې راته اصلاح كړه؛ چېرته چې زما ورګرځېدل دي، او ژوند راته د هرې ښېګڼې د زياتوالي سبب وګرځوه، او

مرگ راته له هر شر څخه د خلاصي سبب وگرځوه.

* (أَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ جَهْدِ البَلاَءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ القَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ). **ژباړه:** یا الله! تا ته پناه دروړم له سخت مصیبت څخه، او د راگیرولو د بدبختۍ څخه، او د (تقدیر) له بدې فیصلې څخه، او له دې څخه چې دښمنان په ما (زما په مصیبت) خوشحاله شي.

* (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ "ومِنَ الْمَأْثَمِ والْمَغْرَمِ"، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَقَهْرِ الرِّجَالِ). **ژباړه:** يا الله ! زه پر تا له خفگان او غم څخه پنا غواړم، او زه پر تا له کمزورۍ او تنبلۍ څخه پناه غواړم، او زه پر تا له بزدلۍ او بخل څخه پناه غواړم، او زه پر تا د گناه او قرض له اووښتو او د سړیو له قهر څخه پناه غواړم.

* (اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجُذَامِ وَسَيِّءِ الأَسْقَامِ). **ژباړه:** (اې الله زه پناه نیسم پر تا له پیس (برگي مرض)، لیونتوب، هډوکي خوړونکي مرض او له بدو ناروغیو څخه پناه غواړم).

* (اللهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ العَفْوَ والعَافِيَةَ فِي الدُنيا والآخِرة). **ژباړه:** اې الله، زه له تا څخه په دنیا او آخرت کې د بخښنې او عافیت غوښتنه کوم.

* (اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنَ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِيْ، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي). **ژباړه:** یا الله! زما شرمگاه - او یا شرمگاوې په پرده کې وساته، او زما وېره په امن بدله کړه، یا الله زما د مخې، زما د شا، زما د ښي اړخ، زما د چپ اړخ، زما

د پاسه او د لاندې له خوا زما ساتنه وکړه، او ستا په لويې پناه نيسم له دې چې د لاندې له خوا ترور شم.

❊ (اللهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطَئِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي، اللهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). **ژباړه:** (يا الله ما ته مې د ټوکو او رېښتيا ګناهونه وبخښه، او زما تېروتنې، او زما په لوی لاس ګناهونه وبخښه، چې دا ټول ګناهونه په ما کې شته دي، يا الله ما ته زما مخکنې او وروستنې ټول ګناهونه وبخښه، او ما ته مې پټ او ښکاره ګناهونه وبخښه، او هغه ګناهونه چې ته پرې له ما ښه خبر يې، يا الله يقينا ته مخکې کوونکی يې او ته وروسته کوونکی يې، او بېشکه ته پر هر څه برلاسی يې).

❊ (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ حُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ). **ژباړه:** (اې الله زه له تا څخه په کار کې د استقامت، او د نيکۍ لپاره د عزم غوښتنه کوم، او غواړم چې ستا د نعمتونو شکر ادا کړم، او ستا ښه عبادت وکړم، او د سالم زړه او رېښتينې ژبې غوښتنه کوم، او د هغه څه د ښېګڼې غوښتنه کوم چې ته پرې پوهېږې، او د هغه څه له شر څخه پناه غواړم چې ته پرې پوهېږې، او له هغه څه چې ته پرې پوهېږې بخښنه غواړم، ځکه چې ته په غيبو ښه عالم يې).

❊ (اللَّهُمَّ رَبَّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ، اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَأَذْهِبْ غَيْظَ قَلْبِي،

وَأَجِرْنِي مِنْ مُضِلاَّتِ الْفِتَنِ مَا أَحْيَيْتَنَا). **ژباړه:** اې د پيغمبر محمد عليه الصلاة والسلام ربه، زما ګناه وبخښه، زما له زړه څخه غوسه لرې کړه، او تر هغه وخته پورې چې ما ژوندی ساتې، ما له ګمراه کوونکو فتنو څخه وساته.

* (اللهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ). **ژباړه:** (اې د آسمانونو او ځمکې او د لوی عرش، پالونکيه (ربه)! او زمونږ او د هر شي ربه، د دانې او زړي چوونکيه، د تورات، انجيل او فرقان نازلوونکيه، پناه درورم تاته د هر هغه شي له شر نه چې ته يې له پېکي څخه نيسې، يا الله تعالى! ته اول يې له تا څخه مخکې څه نشته، او ته آخر يې له تا څخه وروسته څه نشته، او ته اوچت يې نو له تا څخه پورته څوک نشته، او ته (د ذات په لحاظ) پټ يې له تا څخه بل څوک پټ نشته؛ زمونږ څخه پور پرې کړه، او مونږ د غريبۍ څخه مالداره کړه).

* (اللَّهُمَّ أَعْطِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ). **ژباړه:** اې الله، زما نفس ته تقوا ورکړه، او پاک يې کړه، ځکه چې ته يې تر ټولو غوره پاک کوونکی يې، ته يې ساتونکی او مالک يې، اې الله، زه له بې وسۍ او سستۍ څخه په تا سره پناه غواړم، او له بې وزلۍ او

بوډاتوب او بخل، او د قبر له عذاب څخه په تا سره پناه غواړم.

* (اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، أَعُوْذُ بِعِزَّتِكَ أَنْ تُضِلَّنِيْ لا إِلَهَ أَنْتَ الحَيُّ الذِيْ لَا يَمُوْتُ، والْجِنُّ والْإِنْسُ يَمُوْتُوْنَ). ژباړه: (یا الله! ما ستا حکم ته غاړه ایښې ده، او پر تا مې ایمان راوړی، او پر تا مې بروسه کړی، او تا ته راګرځېدلی یم، او ستا لپاره مې جګړه کړې، یا الله! زه ستا پر عزت او ځواک پناه غواړم، نشته په حقه سره معبود پرته له تا څخه، (پناه غواړم) له دې نه چې ته ما ګمراه کړې، ته هغه ژوندی ذات یې چې هېڅ نه مرې کېږې، او پیریان او انسانان مره کېږي).

* (اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا). **ژباړه:** (اې الله، په تا سره پناه غواړم زه له هغه علم څخه چې بې ګټې وي، او له هغه زړه څخه چې له تا نه نه وېرېږي،او له هغه نفس څخه چې نه مړېږي، او له هغې دعا څخه چې نه قبلېږي).

* (اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي مُنْكَرَاتِ الأَخْلاقِ، وَالْأَعْمَالِ، وَالْأَهْوَاءِ، وَالْأَدْوَاءِ) **ژباړه:** اې الله، ما له بدو اخلاقو، اعمالو، خواهشاتو او ناروغیو څخه وساته.

* (اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي، وَأَعِذْنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي). **ژباړه:** (اې الله ما ته خپل رشد او عقل را کړه، او د نفس له شر څخه مې وساته).

* (اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ).

ژباړه: اې الله، ما د حرامو څخه په حلالو سره وساته، او په خپل فضل سره مې له نورو څخه بې نیازه کړه.

* (اللهُمَّ إِنيِّ أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى). **ژباړه:** (يا الله! زه له تا څخه هدايت، تقوی، پاک لمنتوب او مالداري غواړم).

* (اللَّهُمَّ إنِيِّ أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالسَّدَادَ). ژباړه: اي الله، زه له تا څخه د لارښوونې او برياليتوب غوښتنه کوم.

* (اللَّهُمَّ إنِيِّ أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، اللَّهُمَّ إِنيِّ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ محمد صلى الله عليه وسلم، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ محمد صلى الله عليه وسلم، اللَّهُمَّ إِنيِّ أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا) ژباړه: (يا الله! زه له تا څخه ټول بېړنی او وروستنی خير غواړم، هغه چې زه پرې خبر يم او هغه چې زه ترې ناخبره يم، او تا ته پناه دروړم له ټول بېړني او وروستني شر څخه، هغه چې زه پرې خبر يم او هغه چې زه ترې نا خبره يم، يا الله! زه له تا څخه د هغه خير غوښتنه کوم چې له تا څخه ستا بنده او پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم غوښتی ؤ، او تا ته له هغه شر څخه پناه دروړم له کوم څخه چې ستا بنده او پيغمبر پناه غوښتې وه، يا الله! زه له تا څخه جنت او هغه وينا او عمل غواړم چې جنت ته يې نږدې کېدل کېږي، او له اور او هغې وينا او عمل څخه پناه غواړم چې په هغې سره اور ته نږدې کېدل کېږي، او له تا څخه غواړم چې هره فيصله (پرېکړه) چې زما په اړه کوې، هغه ماته خير وګرځوې).

* (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ، الحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ العلي العظيم). ژباړه: له الله پرته بل معبود نشته، هغه يو دى شريک نه لري، او هغه پاک ذات لره يوازې بشپړه واکمني ده، هغه له نورو پرته د محبت او تعظيم سره د ثنا او ستاينې وړ دى، هغه د ژوند او مرگ ورکوونکى دى، او د هغه په لاس کې خير دى، او هغه په هرڅه قادر دى، پاکي ده الله لره، او ستاينه ده الله لره، او له الله پرته بل معبود نشته، او الله لوى دى، او نشته هيڅ ځواک او قوت پرته له ستر الله څخه.

* (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ). **ژباړه:** ياالله! پر محمد صلى الله عليه وسلم او د هغه پرکورنۍ رحمت ووروه، لکه پر ابراهيم عليه السلام او د هغه پرکورنۍ دې چې ورولى وو، بېشکه ته ستايل شوى او لوى يې. يا الله ! پر محمد صلى الله عليه وسلم او د هغه پر کورنۍ برکتونه ووروه، لکه پر ابراهيم - عليه السلام - او د هغه پرکورنۍ دې چې ورولي وو، بېشکه ته ستايل شوى او لوى يې.

* ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ٢٠١]. **ژباړه:** (اې زمونږ ربه مونږ ته په دنيا کې نعمت راکړه او په اخرت کې هم نعمت راکړه او د اور له عذابه مو وساته).

په دې ستر موقف کې د حاجى لپاره مستحب دي چې ياد ذکرونه او دعاگاني تکرار کړي، او دې ته ورته نور ذکرونه او دعاگانى او پر پيغمبر صلى

الله علیه وسلم باندې دې درود ووایي، او په دعا کې دې اصرار او ټینګار وکړي، او له خپل رب څخه دې د دنیا او آخرت ښېګڼه وغواړي، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا کوله، نو هغه به درې ځله تکراروله، نو موږ باید په دې اړه د هغه علیه الصلاة والسلام متابعت وکړو.

مسلمان په دې موقف کې باید خپل رب تعالی ته په ډېر تواضع، عاجزۍ او خپلې ناچارتیا سره مخ کړي، د هغه په وړاندې خپل سر ښکته کړي، د هغه رحمت او مغفرت ته هیله ولري، د هغه له عذاب او غضب څخه ووېرېږي، خپل ځان سره دې محاسبه وکړي، سوچه او صادقانه توبه دې وباسي؛ ځکه چې دا ډېره لویه ورځ او تجمع ده، چې الله په دې کې خپلو بنده ګانو ته بې پایله سخاوت کوي، او د خپلو ملائکو په وړاندې پر هغوی فخر کوي، او په دې ورځ کې د دوزخ څخه ډېر خلک خلاصېږي، او شیطان هېڅکله په داسې ورځ نه دی لیدل شوی چې هغه د عرفې د ورځې په پرتله ډېر مات شوی، کوچنی، ډېر سپک شوی وي، پرته له هغه څه چې هغه د بدر په ورځ لیدل شوی و، دا د الله د بې پایلو فضلونو، د هغه د مغفرت او د خپلو بنده ګانو د ازادولو له امله ده چې شیطان یې په دې ورځ کېویني.

په صحیح مسلم کې، د عائشې رضی الله عنها په روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ژباړه: «د عرفې د ورځې په څېر بله کومه ورځ نشته چې الله تعالی پکې ډېر بندګان له اور څخه ازادوي، او الله تعالی نږدې کېږي او د ملایکو پر وړاندې هغوی باندې فخر کوي، او فرمایي: دوی څه غواړي؟».

مسلمانانو ته ښایي چې د خپلو ځانونو الله تعالی ته ورښکاره کړي (ډېر

نيک عملونه وکړي)، او خپل دښمن شيطان ذليل او غمجن کړي، او شيطان دې خفه کړي په ډېر ذکر، دعا، او په دوامداره توګه توبه وېستل او استغفار ويل له ټولو ګناهونو او سرغړونو څخه، حاجيان دې د لمر تر پرېوتو پورې په دې موقف کې په ذکر، دعا او تضرع باندې بوخت وي، کله چې لمر پرېوځي، نو په سکون او وقار سره دې مزدلفې ته روان شي، او ډېره تلبيه دې وايي او که ګڼه ګوڼه نه وي په چټکۍ سره دې تېر شي؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم همداسې کړي و، او د لمر د پرېوتو څخه مخکې د وتلو اجازه نشته؛ ځکه چې نبي صلى الله عليه وسلم تر لمر پرېوتو پورې ولاړ و، او ويې فرمايل: «خذوا عني مناسككم »، ژباړه: «زما د حج طريقې او اعمال زما څخه واخلئ - زده کړئ».

کله چې مزدلفې ته ورسېږي، نو کله چې ورسېدل په يو اذان او دوه اقامتونو سره دې د ماښام لمونځ درې رکعته او د ماسخوتن لمونځ دې دوه رکعته ادا کړي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمل له مخې، برابره خبره ده که دوی مزدلفې ته د لمر لوېدو په وخت او يا د ماسخوتن د لمانځه د وخت د داخلېدو وروسته ورسېدل.

هغه څه چې ځيني عام خلک يې ترسره کوي چې د جمراتو ويشتلو لپاره د لمانځه څخه مخکې او مزدلفې ته د رسېدو سره سم څخه د کاڼو راټولولو باندې پيلوي، او د ډېرى خلکو دا عقيده چې دا جائز ده، حال دا چې دا غلط عمل دى او هېڅ اساس نه لري، او رسول الله صلى الله عليه وسلم امر نه دى کړى چې د جمراتو لپاره کاڼي را ټول نه کړى شي تر هغه چې له مشعر څخه منى ته ستون شي، او له هر ځاى څخه چې کاڼي راټول کړي، هغه

لپاره کافي ده، او د مزدلفې څخه يې راتلونکي اړين او اجباري نه دي، بلکې د منى څخه يې هم راتلونکي جائز دي، او سنت دا دى چې په دې ورځ اووه کانې راټول کړي، ترڅو جمرة العقبه ورباندې وولي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د پيروۍ له مخې، او د درېو ورځو لپاره، هره ورځ له منى څخه دې يوويشت کانې را ټول کړي ترڅو درې جمرات ورباندې وويشتل شي.

د تيږو مينځل مستحب نه دي، بلکې د مينځلو پرته بايد ورباندې وويشتل شي؛ ځکه چې دا له رسول الله صلى الله عليه وسلم، او د هغه له اصحابو څخه نه دي نقل شوي، او په ويشتلو کې د ويشتل شويو تيږو څخه بايد ګټه وا نه خيستل شي.

حاجي شپه په مزدلفه کې تېروي، او د کمزورو ښځو، ماشومانو او د دوى په څېر نورو لپاره د شپې په پاى کې د منى په لور حرکت کول جائز دي؛ د عايشه، ام سلمه او نورو رضى الله عنهم د حديث له مخې. او د نورو حاجيانو په اړه، تاکيد شوې ده چې دوى بايد مزدلفه کې تر هغه وخته پاتې شي تر څو چې د سهار لمونځ وکړي، بيا په مشعر الحرام کې ودرېږي، قبلې ته مخ اړوي، او د الله تعالى ذکر، تکبير او دعا دې ډېره کوي، تر هغه چې په بشپړه توګه رڼا شي. دلته د دعا کولو پر مهال لاسونه پورته کول مستحب دي، او په مزدلفه کې هر ځاى کې چې ودرېږي، دا د دوى لپاره کافي ده، او دوى باندې واجب نه دى چې مشعر ته ځان نږدې کړي او يا هلته پورته شي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وينا له مخې چې فرمايي: ژباړه: «دلته ودرېدم - يعني: مشعر باندې - او جمع (د مزدلفې نښه) ټول موقف دى». مسلم په خپل صحيح کې روايت کړى، او جمع: مزدلفې ته وايي.

او کله چې ورځ ډېره روښانه شوه، نو دوی باید د لمر ختو څخه مخکې منی ته لاړ شي، او دوی باید په لاره کې ډېره تلبیه ووايي، او کله چې دوی (وادي) محسر ته ورسیږي، نو مستحب ده چې لږ دې بیړه وکړي.

کله چې حاجیان منی ته ورسیږي، تلبیه ویل دې د جمرة العقبې سره قطع کړي، بیا دې د رسېدو سره سم پرلپسې په اوو کاڼو جمرة العقبه و ولي، او د هر کاڼې د ویشتلو سره دې خپل لاس پورته کړي او الله اکبر دې ووايي، او دا مستحب ده چې د وادي له منځه جمرة العقبه وویشتل شي، چې کعبه د هغه چپ اړخ ته وي او منی يې ښي اړخ ته وي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمل له مخې، او که له بل اړخ څخه يې وولي، نو دا د هغه لپاره کافي ده، په دې شرط چې کاڼې د ننبې ځای کې ولوېږي، او دا شرط نه دی چې کاڼې د ننبې ځای کې پاتې شي، بلکې هغه څه چې اړین دي دا دي چې کاڼې پکې ولوېږي، نو که چېرې کاڼې د ننبې په ځای کې ولوېږي او بیا له هغې څخه راووځي، نو دا د علماوو د ظاهر قول له مخې کافي ده، او د هغو کسانو له دلیل څخه چې دا ئې په واضح ډول بیان کړی دی، نووي (رحمه الله) په (شرح المهذب) کې ذکر کړی دی، او د جمراتو د ویشتلو کاڼې د خذف (هغه اندازه واړه کاڼې چې په دوو ګوتو ویشتل کېږي) په څېر وي، چې د نخود داني څخه يو څه لوې وي.

بیا، د جمراتو د ویشتلو وروسته، خپل د قربانۍ څاروی حلالوي، او مستحب ده چې د نحر او یا ذبح کولو په وخت کې ووايي: «بسم الله والله أكبر، اللهم هذا منك ولك»، «د الله په نوم پیلوم، او الله تر ټولو لوی دی، اې الله، دا ستا له خوا ده او ستا لپاره دی»، او مخ يې باید قبلې لورې ته

وګرځوي، سنت دا دی چې اوښان په مستقیم ډول ودرول شي او کیڼ مخکینۍ پښه یې وتړل شي، او غواګانې او پسونه په چپ اړخ باندې ذبح کېږي، که د قربانۍ مخ قبلې لوري ته نه وي، نو هغه سنت پرېښی دی او د هغه قرباني ورته کافي ده، ځکه چې د ذبحې پر مهال قبلې ته د قربانۍ مخ اړول سنت دی او واجب نه دی، او د قربانۍ څخه خوړل، ډالۍ کول او صدقه ورکول مستحب دي؛ لکه څنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾ [الحج: ٢٨]. ژباړه: (نو له هغو نه تاسو هم وخورئ او په تنګلاسي فقیر یې هم وخورئ). د علماوو د صحیحو اقوالو له مخې، د حلالولو وخت د تشریق د ورځو د دریمې ورځې تر لمر لوېدو پورې دوام لري، په دې توګه، د حلالولو موده د قربانۍ ورځ او له هغې وروسته درې ورځې دي.

بیا د قربانۍ څاروي له ذبح کولو وروسته، سر خریل یا لنډول، او خریل غوره دی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو کسانو لپاره چې خپل سرونه خریي (درې ځله) او د هغو کسانو لپاره چې خپل ویښتان لنډوي، یو ځل د رحمت او بخښنې دعا کړې ده، د سر یوه برخه لنډول کافي نه ده، بلکې د ټولو ویښتانو لنډول اړین دي، لکه د خریلو په څېر، او ښځه باید د هرې کوڅۍ څخه د ګوتې د بند او یا له هغې څخه هم لږ لنډ کړي.

د جمرة العقبة له ويشتلو او د وېښتانو د خريلو يا لنډولو وروسته، حاجي لپاره ټول هغه څیزونه چې د احرام په وخت کې وربانديې حرام ګرځېدلي و حلالېږي پرته له ښځو څخه، او دې حلالوالي ته: لومړی حلالوالی ويل کيږي، او سنت دی چې له دې حلالوالي وروسته عطر وکاروي او د

طواف افاضې لپاره مکې ته لاړ شي؛ د عايشه رضی الله عنها د حديث له مخې، چې ويل يې: ژباړه: «مخکې له دې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم احرام وتړي، او د احرام له حلالې څخه وروسته او مخکې له دې چې د کعبې طواف وکړي ما به ورته عطر او خوشبويي استعمالول»، بخاري او مسلم روايت کړی دی.

دې طواف ته: طواف افاضه، او د زيارت طواف ويل کيږي، دا د حج له ارکانو څخه يو رکن دی، چې پرته له هغه څخه حج نه بشپړيږي، دا هغه څه دي چې د الله تعالی د دې وينا څخه مراد دي: ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [الحج: ٢٩]. ژباړه: (بيا دې دوی خپل خيري لرې کړي او خپل نذرونه دې پوره کړي او د قديم (او عزتمن) کور طوافونه دې وکړي).

بيا، د طواف او د مقام شاته دوه رکعته لمونځ کولو وروسته، د صفا او مروه ترمنځ دې سعی وکړي، که چيرې د تمتع حج نيت يې کړی وي، او دا سعی د هغه د حج لپاره ده، او لومړی سعی يې د هغه د عمرې لپاره ده.

د علماوو تر ټولو صحيح قول له مخې، يوه سعی کافي نه ده؛ د عائشې رضی الله عنها د حديث له مخې چې ويل يې: "موږ د رسول صلی الله عليه وسلم سره ووتلو، او حديث يې ذکر کړ، چې په هغه کې يې وفرمايل: ژباړه: «او چا سره چې د قربانۍ څاروی وي، هغه بايد د حج او عمرې لپاره نيت وکړي، بيا دې له احرام څخه ځان نه حلالوي تر هغه چې دواړه يې ترسره کړي نه وي».... تر دې چې وايي: ژباړه: «هغه کسان چې د عمرې لپاره يې

احرام تړلي و، د بيت الله، صفا او مروه طواف يې وکړل، بيا يې له احرام څخه ځانونه حلال کړل، او کله چې له منى څخه راستانه شول د حج لپاره يې بل طواف وکړ». بخاري او مسلم روايت کړی دی.

او د هغې -رضي الله عنها- دا خبره، د هغو کسانو په اړه چې د عمرې لپاره احرام تړلی و: "ثم طافوا طوافا آخر بعد أن رجعوا من منى لحجهم"، يعني "بيا يې له منى څخه د حج لپاره له راستنېدو وروسته بل طواف وکړ"، په دې معنى ده چې: د صفا او مروه ترمنځ طواف کول دي، د دې حديث په تفسير کې تر ټولو صحيح نظر همدغه دی، د هغو کسانو وينا چې وېلي يې دي: د هغې منظور د طواف افاضي څخه دی، دا صحيح نه دی؛ ځکه چې طواف افاضه د هر چا لپاره يو رکن دی او دوی ترسره کړې و، له دې څخه مراد هغه څه دي چې د تمتع کوونکي لپاره ځانګړي دي، کوم چې د صفا او مروه ترمنځ د دوهم ځل لپاره د حج د بشپړولو لپاره له منى څخه د راستنېدو وروسته طواف دی، او دغه موضوع الحمد لله واضحه ده، او دا د ډېرو علماوو نظر دی.

د دې په صحت باندې هغه څه دلالت کوي کوم چې بخاري په صحيح کې د ابن عباس رضى الله عنهما په روايت سره په قطعي سند سره روايت کړی دی، چې له هغه څخه د تمتع حج په اړه پوښتنه وشوه، هغه ووېل: **ژباړه:** «مهاجرينو او انصارو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم مېرمنو او مېرمنو، په حجة الوداع کې، د حج کولو لپاره احرام وتړو، کله چې مونږ مکې ته ورسېدو، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د حج او عمرې نيت وکړئ، پرته له هغو کسانو څخه چې د قربانۍ څاروی يې له ځانه سره راوستی وي، نو مونږ د

بيت الله او په صفا او مروه طواف وکړ، او موږ خپلو ښځو سره يو ځای شولو، او جامې مو واغوستلې، او ويې فرمايل: چا چې د قربانۍ څاروی له ځانه سره راوستی وي، هغه به تر هغه پورې له احرام څخه حلال نشي تر څو چې د قربانۍ څاروی ذبح کړي، بيا يې موږ ته د ترويې په شپه امر وکړ چې د حج لپاره احرام وتړو، او کله چې موږ د حج مراسم پای ته ورسول، موږ راغلو او د بيت الله او صفا او مروه طواف مو وکړ». د هغه څخه مراد پای ته ورسېد، او د تمتع کوونکي حج د دوو سعی لپاره صريح قول دی، و الله اعلم.

او هغه څه چې مسلم د جابر رضي الله عنه څخه روايت کړی دی: ژباړه: «پيغمبر صلى الله عليه وسلم او د هغه صحابه وو د صفا او مروه تر منځ طواف نه دی کړی مګر يو طواف». د دوی لومړی طواف د هغو صحابه کرامو ته منسوب دی چې د قربانۍ څاروي يې له ځانه سره راوړي و، ځکه چې دوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د احرام په حالت کې پاتې شول، تر هغه چې دوی حج او عمره دواړه بشپړ کړل، او رسول الله صلى الله عليه وسلم د حج او عمرې لپاره احرام تړلی و، او هغو کسانو ته يې امر وکړ چې د قربانۍ څاروي يې له ځانه سره راوړي وي، د حج او عمرې لپاره دې احرام وتړي، او تر هغه چې دواړه يې نه وي بشپړ کړي، احرام څخه دې و نه ووځي. څوک چې قارن وي (حج او عمره سره يوځای کوي)، هغه يوازې يوه سعی کوي، لکه څنګه چې د جابر رضى الله عنه د ذکر شوي حديث او نورو صحيحو احاديثو څخه څرګندېږي.

همدارنګه څوک چې د اِفراد حج وکړي او د قربانۍ تر ورځې پورې په احرام کې پاتې شي، هغه بايد يوازې يوه سعی وکړي، که قارن او مفرد د

طواف قدوم وروسته سعی وکړي، نو دا به د هغه سعې لپاره کافي وي چې د افاضې له طواف وروسته يې ترسره کوي، او دا د عايشې او ابن عباس د احاديثو او د جابر رضي الله عنهم د حديث ترمنځ جمع راولي کوم چې پورته ذکر شو، او په دې توګه تعارض له منځه ځي او ټولو احاديثو باندې عمل کېږي.

هغه څه چې د دې ترکيب تاييد کوي دا دی چې د عايشې او ابن عباس رضي الله عنهما حديثونه دواړه صحيح حديثونه دي، او دوی د تمتع کوونکي لپاره دويمه سعی ثابت کړې ده، او د جابر رضي الله عنه د حديث ظاهري معنی دا ردوي، او هغه څه چې ثابت وي پر نفی کولو باندې لومړيتوب لري، لکه څنګه چې په علم اصول او علم مصطلح حديث کې ثابت دي، او الله تعالی هغه ذات دی چې سم لوري ته لارښوونه کوي، او هېڅ ځواک او قوت نشته مګر په الله تعالی باندې.

فصل

د هغه اعمالو د افضليت بيان چې حاجي يې د قربانۍ په ورځ ترسره کوي

د حاجي لپاره غوره ده چې د قربانۍ په ورځ دا څلور مسايل لکه څنګه چې يادونه يې وشوه ترتيب کړي: لومړی بايد د جمرة العقبة په ويشتلو باندې پيل وکړي، بيا قرباني، بيا د وېښتانو خريل يا لنډول، بيا د بيت الله طواف، او هغه نه وروسته د تمتع کوونکي لپاره سعي، او همدارنګه د مفرِد او قارن لپاره سعی که چېرې دوی د طواف قدوم سره يې سعي نه وي کړي، که هغه د دې اعمالو څخه ځيني يې د نورو څخه مخکې ترسره کړ، دا د هغه لپاره کافي ده؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم رخصت په دې اړه ثابت شوی دی، او په دې کې د طواف څخه مخکې سعی کول هم شامل دي؛ ځکه چې دا د هغو اعمالو څخه دی چې د قربانۍ په ورځ ترسره کېږي، نو دا د صحابي په دې وينا کې شامل دی: ژباړه: «دا کار وکړه، حرج او ستونزه نشته». او ځکه چې دا هغه څه دي چې هېرېدل او ناپوهی په کې رامنځته کېږي، له دې کبله عموم کې شامل شو؛ له دې امله چې په دې کې اسانتيا او سهولت دی.

او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم څخه ثابت شوي دي چې له هغه څخه د هغه چا په هکله پوښتنه وشوه چې د سعي څخه مخکې يې طواف کړی دی، ويې فرمايل: ژباړه: «په دې کې حرج او ستونزه نشته». دا حديث ابو داود د اسامه بن شريک په روايت سره په صحيح سند سره روايت کړی دی، په دې سره دا څرګنده شوه چې دا په عمومي معنا کې پرته له شکه شامل دی. او الله تعالی توفيق ورکوونکی دی.

هغه درې شيان چې حاجي ته له احرام څخه پوره تحلل او خلاصون

بخښې عبارت دي له: د جمرة العقبة ويشتل، د ويښتانو خريل يا لنډول، د سعی سره طواف افاضه کول د پورته ذکر شويو کسانو لپاره، که چېرته دغه درې واړه اعمال ترسره کړي، هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام وو، لکه: ښځې، عطر او نور شيان، د هغه لپاره حلالېږي، که هغه له دې درې اعمالو څخه دوه اعمال ترسره کړ، نو هر هغه څه چې د احرام په حالت کې پرې حرام وو، حلالېږي، پرته له ښځو څخه، دې ته لومړی تحلل ويل کيږي.

حاجي لپاره مستحب ده چې د زمزم اوبه وڅښي او خپله ګېډه پرې ډکه کړي، او هر ډول ګټورې دعا چې کولی شي، تر سره دې کړي، او ژباړه: «د زمزم اوبه د هر هغه څه لپاره دي چې هغه لپاره وڅښل شي». لکه څنګه چې په صحيح مسلم کې د ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دی چې: پيغمبر صلی الله عليه وسلم د زمزم د اوبو په اړه فرمايلي دي: ژباړه: «دا د خوراک لپاره خواړه دي»، ابو داود زيات کړی: «او د مرض لپاره شفا ده».

د طواف افاضې او سعې (د هغو کسانو لپاره چې سعي کولو باندې مکلف دي) د ادا کولو وروسته، حاجيان منی ته راستنېږي او هلته درې ورځې او شپې تېروي، او د دې درې ورځو په ترڅ کې د زوال څخه وروسته درې واړه جمرات ولي، او د جمراتو ويشتل بايد په ترتيب سره ترسره شي.

هغه د لومړی جمرې څخه پيل کوي: کوم چې د خيف جومات سره نږدې ده، او دغه جمره په پرله پسې ډول په اوو تيږو ولي، او د هرې تيږې په ويشتلو سره بايد خپل لاس پورته کړي، او سنت ده چې د هغې څخه مخ په وړاندې لاړ شي او هغه دې د خپل چپ اړخ ته پرېږدي، او قبلې ته دې مخ واړوي، او خپل لاسونه دې پورته کړي، ډېرې دعاګانې او عاجزي دې وکړي.

بيا به د لومړي جمرې په څېر دويمه جمره هم وولي، او سنت ده چې د جمراتو له ويشتلو وروسته لږ مخکې لاړ شي او جمرات دې ښي خوا ته پرېږدي، او قبلې ته دې مخ واړوي، او لاسونه دې پورته کړي او ډېرې دعاګانې دې وکړي.

بيا دې دريمه جمره وولي او هغې څخه وروسته دې نه تم کېږي.

بيا د تشريق د ورځو په دويمه ورځ له زوال وروسته جمرات بايد وولي، لکه څنګه چې يې په لومړي ورځ ويشتلي وو، او په لومړي او دويمه جمراتو کې دې هم هغه څه وکړي لکه څنګه چې يې په لومړۍ ورځ کړي وو؛ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د اقتدا له مخې.

د تشريق په لومړيو دوو ورځو کې د جمراتو ويشتل د حج له واجباتو څخه دي، او په لومړۍ او دويمه شپه کې په منى کې شپه تېرول هم واجب دي، پرته له اوبو وړونکو، شپونکيو (مسوليت لروونکو) او داسې نورو څخه، نو په دوى باندې شپه تېرول واجب نه دي.

بيا، د يادو دوو ورځو د جمراتو له ويشتلو وروسته، څوک چې غواړي له منى څخه په وتلو کې بيړه وکړي، هغه ته دا کار روا دى، او هغه بايد د لمر د لوېدو دمخه ووځي، او دا غوره ده او لوى اجر لري څوک چې ځنډ وکړي او دريمه شپه تېره کړي او په دريمه ورځ جمرات وولي، لکه څنګه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ [البقرة: ٢٠٣]. **ژباړه:** (او ياد کړئ الله تعالى په شمېرل شويو ورځو کې نو هر چا چې بيړه وکړه (په تلو کې له منى څخه مکې ته) په دوو ورځو کې نو نشته هيڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکي او هر

چا چې تاخير وکړ نو نشته هېڅ گناه په ده باندې دا (بې گناهی) د هغه چا لپاره ده چې پرهيز يې کړی وي (له منهياتو څخه)). ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خلکو ته د بيرې کولو اجازه ورکړې ده، خو په خپله يې بيړه ونه کړه، بلکې هغه په منى کې پاتې شو تر هغه چې د ديارلسمې ورځې له زوال څخه وروسته يې جمرات وويشتل، بيا د ماسپښين له لمانځه څخه مخکې روان شو.

د هغه ماشوم ولي ته جواز لري چې د جمراتو ويشتلو توان نلري، کولی شي چې جمرة العقبة او نور جمرات د هغه په استازيتوب وولي وروسته له دې چې هغه د خپل ځان لپاره جمرات ويشتلي وي، په ورته ډول، د يوې ماشومې انجلۍ که د جمراتو ويشتلو توان نلري، د هغې ولي کولی شي د هغې په استازيتوب جمرات وولي؛ د جابر رضى الله عنه د حديث له مخې، چې وايي: **ژباړه:** «موږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره حج وکړ، او زموږ سره ښځې او ماشومان هم وو، موږ د ماشومانو په استازيتوب تلبيه وويله او د هغوی په استازيتوب مو جمرات وويشتل». ابن ماجه روايت کړی دی.

هغه څوک چې د ناروغۍ، زوړوالي يا اميندوارۍ له امله د جمراتو د ويشتلو توان نلري، کولی شي د هغه په استازيتوب يو څوک د جمراتو د ويشتلو لپاره وټاکي، لکه څنگه چې الله تعالى فرمايي: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ [التغابن: ١٦]. **ژباړه:** (نو تاسو له الله نه ووېرېږئ څومره چې تاسو کولی شئ)، او دا ډول خلک په جمراتو کې د نورو خلکو د تېلو او ازدحام توان نلري، او د جمراتو ويشتلو وخت به تېر شي او قضا کول يې جواز نلري، نو د نورو مناسکو پر خلاف، د دوی لپاره دا جواز لري چې د خپل ځان لپاره

يو څوک د دې ترسره کولو لپاره وټاکي، او د محرم لپاره نه ښايي چې د دې کار ترسره کولو لپاره ځان ته نائب او يا وکيل ونيسي، حتى که د هغه حج نفلي وي؛ ځکه چې څوک چې د حج يا عمرې لپاره احرام وتړي - حتى که دا نفلي هم وي - هغه يې بايد بشپړ کړي؛ لکه څنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ [البقرة: ١٩٦]. ژباړه: (او (يوازې) د الله لپاره حج او عمره ادا کړئ). د طواف او سعې وخت نه قضا کېږي، د جمراتو د ويشتلو پر خلاف.

مګر په عرفات کې درېدل او په مزدلفه او منى کې د شپې تېرول، په دې کې شک نشته چې د دې وختونه قضا کېږي، لېکن عاجز او ناتوان کسان دې ځايونو کې اعمال ترسره کولى شي، حتى که ستونزې او مشقت سره هم وي، په رمى کې د هغه د حضور پر خلاف، دا ځکه چې نائب او يا وکيل نيول د سلف صالحينو له خوا د هغه چا لپاره تاييد شوى دى چې عذر ولري، د نورو کسانو پر خلاف.

اوعبادتونه ټول توقيفي دي، او هېڅ څوک حق نلري چې په هغو کې له ثبوت او دليل پرته څه شى اضافه کړي، او نائب يا وکيل لپاره دا جواز لري چې د خپل ځان له طرفه او بيا د خپل موکل په استازيتوب درې جمرات وولي، په داسې حال کې چې هغه په يوه ځاى کې وي، او د هغه لپاره واجب نه ده چې لومړى د خپل ځان لپاره درې جمرات وولي او بيا بيرته راوګرځي او د خپل موکل په استازيتوب درې جمرات وولي، د علماوو تر ټولو د صحيح نظر له مخې؛ ځکه چې د دې د ثبوت په اړه هېڅ دليل نشته، او دې کې ستونزه او مشقت دى، او الله تعالى فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾

[الحج: ٧٨]. ژباړه: (او په تاسو باندې يې په دين کې هېڅ حرج (مشقت) نه دی ايښی). او نبي - صلی الله عليه وسلم - فرمايلي دي: ژباړه: «(پر خلکو) اسانتيا راولئ او سختي مه کوئ». ځکه چې دا د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صحابه وو څخه نه دی نقل شوی، کله چې دوی د خپلو ماشومانو او معذورانو له خوا جمرات ويشتل، او که دوی دا کار کړی وای، نو دا به نقل شوی وای؛ ځکه چې دا هغه څه دي چې خلک يې د نقل او رسولو لپاره ليواله وو. او الله ښه پوهېږي.

فصل

د متمتع او قارن لپاره د دم (د څاروي ذبح کول) د وجوب په اړه

که چېرې حاجی متمتع يا قارن وي -او د مسجد الحرام له اوسېدونکو څخه نه وي، نو هغه باندې دم - د څاروي قرباني - واجبېږي، او دم عبارت دی له: يوه پسه، يا د اوښ اوومه برخه، يا د غوا اوومه برخې څخه. او دا بايد د حلال مال او پاکو عايداتو څخه وي؛ ځکه چې الله تعالی پاک دی او يوازې پاک شيان مني.

او مسلمان لپاره نه ښايي چې د خلکو څخه د قربانۍ د غوښې او نور څه غوښتنه وکړي، که دغه خلک پاچايان وي او يا نور عام خلک وي، تر هغه چې الله تعالی هغه لره توان ورکړي چې له خپل مال څخه ځان ته قرباني وکړي او له هغه څه نه يې بې نيازه کړي چې د خلکو په لاسونو کې دي، د دې وجې نه چې په ډېرو حديثونو کې د سوال کولو بدي او عيب راغلی، او د هغه چا ستاينه يې کړې چې سوال کول پرېږدي.

که چيرې متمتع او يا قارن قرباني نشي کولی، نو هغه بايد د حج په جريان کې درې ورځې او کله چې خپل کورنۍ ته راستون شي اوه ورځې روژه به ونيسي، هغه ته اختيار دی چې درې ورځې روژه د قربانۍ له ورځې څخه مخکې نيسي، او که يا د تشريق په درې ورځو کې يې ونيسي، الله تعالی فرمايي: ﴿فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ ژباړه: (نو چا چې له تاسې څخه له حج نه وړاندې له عمرې څخه ګټه واخيستله (تمتع حج يې وکړ)، هغه دې د خپل وس په

اندازه قرباني وکړي، او كه (قرباني) يې ونه موندله، نو درې ورځې دې په حج كې ونيسي او اوه ورځې چې كله (خپل ځاى ته) ستانه شئ، دا لس پوره ورځې دي دا (حكم د حج تمتع) د هغه چا لپاره دى چې كورنۍ (ځاى يې) په مسجد الحرام كې نه وي). الآية.

په صحيح البخاري كې، د عائشې او ابن عمر رضى الله عنهما څخه روايت دى، چې هغوى وويل: ژباړه: «د تشريق په ورځو كې روژه نيولو ته اجازه نه ده وركړل شوى مگر هغه څوك چې قرباني ونه مومي»، دا د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ته د مرفوع حديث په حكم كې دى، نو غوره ده چې د عرفې له ورځې درې ورځې مخكې روژه ونيسي، ترڅو د عرفې په ورځ روژه ماته كړي؛ ځكه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د عرفې په ورځ پرته له روژې څخه وقوف كړى و، او په عرفه كې يې د عرفې په ورځ روژه نيول منع كړي، ځكه چې په دې ورځ روژه نه نيول د ذكر او دعا لپاره ډېر هڅونكي دي، او همدارنگه جائز ده چې ذكر شوې درې ورځې پرله پسې يا جلا روژه ونيول شي، او همدارنگه د اوو ورځو روژه نيولو كې پرله پسې روژه نيول شرط نه دي، نو هغه كولى شي چې پرله پسې او يا جلا جلا يې ونيسي؛ ځكه چې الله تعالى او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم دا شرط نه دى اېښى چې دا دې په پرله پسې ډول ترسره شي، نو غوره ده چې اووه ورځې روژې وځنډول شي تر هغه چې بېرته خپل ځاى ته راوگرځي؛ د الله تعالى د دې وينا له مخې: ﴿وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ﴾ [البقرة: ١٩٦]. ژباړه: (او اوه ورځې چې كله (خپل ځاى ته) ستانه شئ).

هغه څوك چې د قربانۍ توان نلري، روژه نيول غوره ده، له دې چې له

پاچاهانو او يا نورو خلکو څخه د ځان لپاره د قربانۍ غوښتنه وکړي، او هغه چا ته چې قرباني يا بل څه ورکړل شي پرته له دې چې هغه يې وغواړي يا يې په لټه کې وي، هېڅ ګناه او حرج نشته، حتی که څوک د بل چا لخوا حج کوي، يعني: که چېرې استازي دا شرط نه وي ايښودلی چې هغه بايد د ورکړ شويو پيسو څخه قرباني وکړي، اما هغه څه چې ځينې خلک يې کوي چې د حکومت يا نورو څخه د هغو خلکو په نوم د قربانۍ څخه يو څه وغواړي چې هغه يې په دروغو سره يادوي، په دې کې شک نشته چې دا کار حرام دی؛ ځکه چې دا د دروغو يوه بڼه ده، الله تعالی دې مونږ او ټول مسلمانان له دې څخه وژغوري.

فصل

حاجیانو او نورو ته د خیر په چارو کې د امر کولو د وجوب په اړه

یو له هغو مهمو دندو څخه چې حاجیان او نور يې بايد ترسره کړي، د نیکۍ امر کول او له بدۍ څخه منع کول دي، او پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره ادا کول دي، لکه څنګه چې الله تعالی په خپل کتاب او د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه امر کړی دی.

او هغه څه چې د مکې اوسيدونکي او نور ډېرى خلک يې کوي، دا چې په خپلو کورونو کې لمونځ کوي او جوماتونه تعطيلوي، دا یوه لويه تېروتنه ده چې د اسلامي شريعت خلاف دی، د دې کار څخه بايد منع شي، او خلکو ته بايد امر وشي چې په جوماتونو کې لمونځ وکړي؛ ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ثابته شوې ده چې ابن ام مکتوم له هغه صلی الله علیه وسلم څخه وغوښتل چې هغه ته اجازه ورکړي ترڅو لمونځونه په خپل کور کې وکړي؛ ځکه چې هغه په سترګو ړوند او کور يې له جومات څخه لرې وو، هغه صلی الله علیه وسلم وفرمايل: ژباړه: «ايا د لمونځ لپاره اذان اورې؟ هغه وويل: هو، هغه وفرمايل: نو د اذان اجابت وکړه». او په بل روايت کې راغلي چې: ژباړه: «ستا لپاره رخصت نه مومم». او هغه صلی الله علیه وسلم فرمايلي: ژباړه: «ما هوډ وکړ چې د لمانځه د ادا کولو امر وکړم، بيا يو سړي ته امر وکړم چې خلکو ته لمونځ ورکړي، بيا د ځان سره سړي بوځم چې د لرګيو ګېډۍ ورسره وي، او په هغو خلکو کورونه وروسوځوم چې لمانځه ته نه حاضرېږي».

په سنن ابن ماجه او نورو کې، د حسن سند سره، د ابن عباس رضی الله عنه په روايت، چې پيغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمايل: ژباړه: «چا چې اذان

واوريد او له عذر پرته لمانځه ته رانغی نو لمونځ يې نه کيږي». او په صحيح مسلم کې، د ابن مسعود رضی الله عنه په حواله، چې ويلي يې دي: **ژباړه:** «څوک چې غواړي سبا ورځ د الله تعالی سره د مسلمان په توګه ملاقات وکړي، نو هغه دې دا لمونځونه په خپل وخت ادا کړي کله چې ورته بلنه ورکړل کيږي، ځکه چې الله تعالی ستاسو پيغمبر ته د هدايت لارې ټاکلې دي، او دا د هدايت له لارو څخه دي، نو که تاسو په خپلو کورونو کې لمونځ وکړئ، لکه څنګه چې دا متخلف (چې لمونځ په جماعت نه کوي) سړی په خپل کور کې لمونځ کوي، تاسو به د خپل پيغمبر لاره پرېښې وي، او که تاسو د خپل پيغمبر لاره پرېږدئ، نو تاسو به ګمراه شئ، او هېڅ داسې کوم سړی نشته چې ځان پاک کړي او په ښه توګه طهارت وکړي، بيا له دې جوماتونو څخه يو ته لاړ شي، مګر دا چې الله تعالی به د هر ګام په بدل کې ورته يوه نيکي وليکي، او يوه درجه به يې لوړه کړي او يوه بدي به يې له منځه يوسي، او موږ نه دي ليدلي چې پرته له ځرګند منافق څخه بل څوک له جماعت څخه تخلف وکړي، او داسې هم شوي چې يو سړی به د دوو کسانو په همکارۍ راوستل شو، ترڅو د جماعت په صف کې ودرول شي».

حاجيان او غير حاجيان بايد د الله تعالی له منع شويو کارونو څخه ډډه وکړي او محتاط اووسي چې هغه ترسره نه کړي؛ لکه زنا، لواطت، غلا، سود، د يتيمانو مال خوړل، په معاملو کې دوکه کول، په امانت کې خيانت کول، شراب څښل، سيګرټ څکول، د جامو اوږدول، تکبر، حسد، ځان ښودنه، غيبت، يو بل ته خبرې رسول (چغل خوري)، پر مسلمانانو ملنډې وهل، او د موسيقي وسايل کارول؛ لکه ريکارډونه، عود، رباب، او داسې نور، سندرې اوريدل، د

راډيو او نورو وسايلو څخه د موسيقۍ اورېدل، په نرد (لهو) لوبې کول، شطرنج، قمار، د ژونديو موجوداتو عکس اخيستل، که هغه انسانان يا نور شيان وي، او په دې خيزونو باندې رضايت ښودل، ځکه چې دا ټول هغه ناوړه شيان دي چې الله پاک خپلو بندګانو باندې په هر وخت او ځای کې منع کړي دي، نو حاجيان او د بيت الله الحرام اوسېدونکي بايد د نورو خلکو په پرتله پدې اړه ډېر محتاط اوسي؛ ځکه چې په دې خوندي او د امن خاوره کې ګناهونه ډېره شديده او سزا يې ډېره لويه ده.

او الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ [الحج: ٢٥]. ژباړه: (او څوک چې په هغه کې په ظلم سره بې لاريتوب وغواړي، هغه ته به دردناک عذاب وروڅکو). که الله تعالی هر هغه چا ته چې په حرم کې په ظلم سره د بې لاريتوب اراده وکړي د دې سزا وعده کړې، نو د هغه چا لپاره به څه سزا وي چې بالفعل دا کار کوي؟! په دې کې شک نشته چې دا به ډېره لويه او سخته سزا وي، نو بايد له دې او نورو ټولو ګناهونو څخه ځان وساتو.

حاجيان به د حج نيکي او د ګناهونو بخښنه ترلاسه نه کړي مګر دا چې له دې او نورو ګناهونو څخه چې الله تعالی منع کړي دي ځانونه وساتي، لکه څنګه چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په حديث کې راغلي دي، چې فرمايلي يې دي: ژباړه: «څوک چې د الله لپاره حج وکړي، جماع (شهواني عمل) او ګناهونه و نه کړي، نو له حج څخه د راګرځېدو پر مهال به له ګناه څخه داسې پاک شي لکه په کومه ورځ چې مور زېږولی وي».

له دې منکراتو څخه ډېر سخت او لوی: د مړو را بلل دي، د هغوی

څخه مرسته غوښتل، او د هغوی لپاره نذر او ذبح کول دي؛ په دې هيله چې مړي به د دعا کوونکو لپاره د الله تعالی په نزد شفاعت وکړي، او يا به يې ناروغ روغ کړي، يا به يې غيب شوی کس بېرته راولي، او داسې نور.

دا د شرک يو له هغو لويو ښو څخه دی چې الله پاک منع کړي دي، او دا د جاهليت د دورې د مشرکانو دين دی، الله پاک د دې د غندلو او منع کولو لپاره پيغمبران او کتابونه رالېږلي دي.

هر فرد، که حاجي وي او يا نه وي، بايد له دې څخه ځان وساتي، او د تېرو پېښو لپاره، که له دې نه مخکې څه پېښ شوي وي، الله تعالی ته توبه وباسي، او له توبې وروسته دې نوی حج پيل کړي؛ ځکه چې لوی شرک ټول اعمال باطلوي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأنعام: ٨٨]. ژباړه: (او که چېرې هغوی شرک کړی وَی (نو) له هغوی نه به خامخا ضايع شوي وو هغه عملونه چې دوی به کول).

د کوچني شرک له جملې څخه؛ د الله تعالی پرته په بل چا قسم خوړل دي؛ لکه په پيغمبر، کعبې، امانت او داسې نورو باندې قسم خوړل.

او همدارنګه د هغې له جملې: ريا او ځان ښودنه ده، او د دې عبارتونو ويل چې: "څه چې الله او ته وغواړې،" او "که الله او ته نه وای،" او "دا د الله او ستا له خوا دی،" او دې ته ورته نور عبارتونه.

موږ بايد له دې مشرکانه منکراتو څخه ځان وساتو او يو بل ته يې د پرېښودو نصيحت وکړو؛ ځکه چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه ثابت دي چې فرمايلي يې دي: ژباړه: «څوک چې له الله پرته په بل چا قسم وخوري هغه کفر او يا شرک وکړ». دا حديث احمد، ابوداود او ترمذي په

صحيح سند سره روايت کړی دی.

او په صحيح حديث کې له عمر رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «که څوک غواړي چې قسم وکړي، نو په الله دې قسم وکړي يا دې چپ پاتې شي». او همدارنګه رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «چا چې په امانت قسم وکړ؛ هغه زمونږ له ډلې څخه نه دی». ابو داود روايت کړی دی.

او همدا رنګه رسول الله - صلی الله عليه وسلم - فرمايلي دي: **ژباړه:** «تر ټولو زيات وېرونکی شی چې زه د هغه په اړه پرتاسو ډارېږم هغه کوچنی شرک دی، نو د هغه په اړه پوښتنه ترې وشوه؟ هغه وفرمايل: رياء (ځان ښوونه)». او هغه صلی الله عليه وسلم فرمايلي: **ژباړه:** «داسې مه وايئ چې: څه چې الله او فلانی وغواړي هغه کېږي، بلکې ووايئ: څه چې الله وغواړي او بيا يې فلانی وغواړي هغه کېږي». نسائي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کوي چې يو کس وويل: اې د الله رسوله! هرڅه چې الله او ته وغواړې، هغه وفرمايل: **ژباړه:** «آيا تا زه د الله لپاره سيال وګرځولم؟ څه چې يوازې الله وغواړي».

دا حديثونه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د توحيد ساتنې، د لوی او کوچني شرک په وړاندې د هغه د قوم خبرداری، او د دوی د ايمان د خونديتوب او د الله تعالی له عذاب او د هغه د عذاب او غضب له لاملونو څخه د دوی د خلاصون لپاره د هغه انديښنه په ګوته کوي. نو الله تعالی دې هغه ته د دې لپاره غوره اجر ورکړي، په رښتيا چې هغه صلی الله عليه وسلم پيغام ورساوه، او خبرداری يې ورکړ، او د الله لپاره يې د هغه بندګانو ته

نصیحت وکړ، صلی الله علیه وسلم صلاة وسلاما دائمین إلی یوم الدین.

دا د اهل علم حاجیانو او د الله تعالی بلد الأمین او د رسول کریم علیه الصلاة والتسلیم په مدینه کې مقیم خلکو باندې واجب دي چې خلکو ته هغه څه ورزده کړي چې الله تعالی د دوی لپاره تاکلي دي، او د هغو شرک او ګناهونو په اړه چې الله تعالی منع کړي دي، هغوی ته خبرداری ورکړي، او خپل نصیحت دې په روښانو او واضحو دلایلو وړاندې کړي: ترڅو خلک د تیارو څخه رڼا ته راوباسي، او هغه امانت ترسره کړي چې الله تعالی د هغه په ابلاغ او بیانولو مکلف کړي دي. الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** (او کله چې الله له هغو خلکو پوخ لوظ واخیست چې کتاب ورکړ شوی و، چې خامخا به یې نورو خلکو ته بیانوئ او پټوئ به یې نه).

د دې هدف دا دی چې: د دې امت علماوو ته خبرداری ورکړل شي چې د حق پټولو لپاره د اهل کتابو د ظالمانو لاره تعقیب نه کړي؛ او دا چې د راتلونکې په مقابل کې نړۍ ته ترجیح ورکړي، الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (۱۵۹) إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ۱۵۹ – ۱٦۰]. **ژباړه:** (یقینًا کوم خلق چې هغه څه پټوي چې مونږ نازل کړي دي، چې هدایت او ښکاره دلیلونه دي، له دې نه پس چې مونږ هغه په کتاب کې خلقو ته بیان کړي دي، دغه خلق (چې دي)، الله پر دوی لعنت کوي اولعنت ویونکي پر دوی لعنت

وايي. ژباړه: (مگر هغه کسان چې توبه وباسي او (د خان) اصلاح وکړي او (د حق) بيان وکړي، پس دغه کسان، زه د هغوی توبه قبلوم او زه ښه توبه قبلوونکی، بې حده رحم کوونکی يم). قرآني آيتونه او نبوي احاديث په دې باندې دلالت کوي چې د الله تعالى لوري ته دعوت او بلنه ورکول او د هغه څه په لور بندگانو ته لارښوونه کول چې د هغه لپاره پيدا شوي دي د غوره عبادتونو او مهمو دندو څخه يو دي، او دا تر قيامت پورې د رسولانو او د هغو د پيروانانو لاره ده، لکه څنگه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ [فصلت: ٣٣]. **ژباړه:** (و د خبرې په لحاظ له هغه چا نه څوك ډېر ښه دی چې الله ته بلنه کوي او نېك عمل کوئ او وايي چې بېشکه زه له مسلمانانو څخه يم)، او الله تعالى فرمايلي: ﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ [يوسف: ١٠٨]. **ژباړه:** (ته ووايه: دا زما لاره ده، د الله په طرف بلنه کوم، په ښه بيان او بصيرت سره، زه او هغه څوک چې زما پيروي کوي، او الله پاکي ده الله لره، او زه له شرک کوونکو څخه نه يم).

او نبي - صلى الله عليه وسلم - فرمايلي دي: **ژباړه:** «چا چې د خير کار راهنمايي وکړه نو دې لره د هغه خير کار د کوونکي په شان ثواب دی». مسلم په خپل صحيح کې روايت کړی دی، او علي رضي الله عنه ته يې وفرمايل: **ژباړه:** «قسم په الله که چېرته ستا له امله الله يو سړي ته سمه لار وښيي دا درته له سرو اوښانو غوره ده». د دې حديث پر صحت اتفاق شوی دی. او په دې معنا سره ډېر آيتونه او احاديث راغلي دي.

د پوهې او ايمان خاوندانو ته لازمه ده چې خپلې هڅې څو چنده کړي ترڅو د الله تعالى لوري ته دعوت او بلنه ورکړي، او بندګانو ته د نجات د لارې لارښوونه وکړي، او د هلاکت د لاملونو په وړاندې خبرداری ورکړي، په ځانګړې توګه په دې زمانه کې چې خواهشات غالب شوي دي، ويجاړونکي اساسات او ګمراه کوونکي شعارونه خپاره شوي دي، او د لارښوونې پلويان او دعوتګران لږ شوي دي او د الحاد او اباحيت پلويان او دعوتګران ډېر شوي دي. موږ له الله تعالى څخه مرسته غواړو، او له لوی او قادر الله پرته بل هيڅ ځواک او قوت نشته.

فصل

د طاعاتو د توښې اخيستلو مستحب والی

حاجيانو لپاره مستحب دي چې په مکه کې د خپلې استوګنې په اوږدو کې د الله تعالی ذکر، اطاعت، او نيک اعمال وکړي، او خپل لمونځونه او د بيت الله طواف زيات کړي؛ ځکه چې په حرم شريف کې نيک عملونه څو چنده حسابيږي، او همدارنګه په حرم شريف کې بد عملونه ډېره لويه او سخته (ګناه) ده (نسبت له نورو ځايونو څخه)، همدارنګه هغوی لپاره مستحب ده چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې ډېر درود ووايي.

کله چې حاجيان وغواړي چې له مکې څخه ووځي، نو بايد د بيت الله طواف (طواف الوداع) دې وکړي؛ ترڅو چې د بيت الله طواف د هغوی آخري عمل وي چې تر سره کوي يې، پرته له هغو حيض او نفاس لرونکو ښځو څخه چې د هغوی لپاره طواف الوداع نشته؛ د ابن عباس رضی الله عنهما د حديث له مخې، چې وايي: ژباړه: «هغه خلکو ته امر وکړ چې د هغوی آخري عمل بايد د بيت الله سره وي، پرته له حيض لرونکو ښځو څخه چې هغوی ته يې تخفيف ورکړ)». د دې حديث پر صحت اتفاق شوی دی.

کله چې هغه طواف الوداع پای ته ورساوه او وغواړي چې له مسجد څخه ووځي، نو بايد په خپله لاره او مخامخ دې روان شي تر څو چې ووځي، او دا هغه ته نه ښايي چې په شا تګ وکړي؛ ځکه چې دا نه له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه نقل شوی او نه هم د هغه له صحابه وو څخه، بلکې دا يو جوړ شوی بدعت دی، او رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «که څوک کوم کار وکړي او زمونږ د دين امر ورباندې نه وي نو هغه مردود

دی». او هغه صلی الله علیه وسلم فرمايلي: ژباړه: «او (په دين کې له نوښت څخه) ځان وساتئ؛ يقينا چې (په دين کې هر نوښت راوستل) بدعت دی او هر بدعت گمراهي ده».

د الله تعالی څخه د هغه په دين کې د ثبات او له هغه څه څخه د خونديتوب غوښتنه کوو چې د هغه د دين خلاف دي، ځکه چې هغه سخي او مهربان ذات دی.

فصل

د زيارت احکام او آداب يې

د حج څخه مخکې يا وروسته د نبي صلی الله عليه وسلم د جومات زيارت سنت دی؛ د ابو هريره رضی الله عنه په روايت سره په صحيحينو کې راغلي دي چې، هغه وويل: رسول صلی الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «زما پدې جومات کې يو لمونځ په نورو جوماتونو کې له زرو لمونځونو څخه غوره دی پرته له مسجد الحرام (بيت الله) څخه». او له ابن عمر - رضي الله عنهما - څخه روايت دی چې پيغمبر - صلی الله عليه وسلم - فرمايلي: **ژباړه:** «زما پدې جومات کې يو لمونځ په نورو جوماتونو کې له زرو لمونځونو څخه غوره دی پرته له مسجد الحرام (بيت الله) څخه». مسلم روايت کړی، له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: **ژباړه:** «زما په دې جومات کې يو لمونځ د مسجد الحرام پرته په بل هر جومات کې د زرو لمونځونو څخه غوره دی، او په مسجد الحرام کې يو لمونځ زما د دې جومات د سلو لمونځونو څخه غوره دی». احمد، ابن خزيمه او ابن حبان روايت کړی دی.

له جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: **ژباړه:** «زما په دې جومات کې يو لمونځ د بل هر جومات له زرو لمونځونو څخه غوره دی، پرته له مسجد حرام څخه، او په مسجد حرام کې يو لمونځ د بل هر جومات له سل زره لمونځونو څخه غوره ده». احمد او ابن ماجه روايت کړی دی، او په دې معنا سره ډېره حديثونه شته.

کله چې زيارت کوونکی جومات ته ورسيږي، نو مستحب ده چې د

نوتلو پر مهال خپله ښي پښه مخکې کړي او ووايي: «بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، أعوذ بالله العظيم وبوجهه الكريم وسلطانه القديم من الشيطان الرجيم، اللهم افتح لي أبواب رحمتك». ژباړه: "د الله په نوم، او د الله په رسول باندې دې درود او سلام وي، په لوی الله، د هغه په عزتمن مخ او قديم سلطنت له رټلی شوي شيطان څخه پناه نيسم، اې الله، زما لپاره د خپل د رحمت دروازې پرانيزه».

لکه څرنګه چې دغه دعا په نورو ټولو جوماتونو کې د ننوتلو پر مهال ويل کېږي، او د هغه صلى الله عليه وسلم جومات ته د ننوتلو لپاره کومه ځانګړې ذکر نشته، بيا به دوه رکعته لمونځ وکړي او په هغو کې له الله څخه د هغه څه لپاره دعا او غوښتنه کوي چې د دنيا او آخرت خير په کې وي، که دغه دوه رکعته لمونځ په روضه شريفه کې وکړي، نو دا غوره ده؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قول پر اساس چې فرمايي: ژباړه: «زما د کور او منبر ترمنځ د جنت د باغچو څخه يوه باغچه ده». بيا، د لمانځه وروسته، د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د هغه د دوو ملګرو (ابوبکر او عمر رضى الله عنهما)، د قبرونو زيارت به وکړي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر مخامخ به په ادب او ټيټ غږ سره ودرېږي او سلام به وکړي او ودې وايي: " السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته "، لکه څرنګه چې په سنن ابي داود کې په حسن سند سره، د ابو هريره رضى الله عنه په روايت، چې هغه وويل: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «هېڅوک پر ما سلام نه اچوي مګر دا چې الله تعالى ماته زما روح راګرځوي چې زه ورته ځواب ورکړم». که زيارت کوونکی د سلام پر مهال ووايي: "السلام عليك يا نبي الله، السلام عليك

يا خيرة الله من خلقه، السلام عليك يا سيد المرسلين وإمام المتقين، أشهد أنك قد بلغت الرسالة وأديت الأمانة ونصحت الأمة وجاهدت في الله حق جهاده"، کومه ستونزه نشته، ځکه چې دا ټول د هغه صلى الله عليه وسلم له صفتونو او فضيلتونو څخه دي، او هغه -صلى الله عليه وسلم - باندې دې درود ووايي او دعا دې ورته وکړي؛ ځکه چې په شريعت کې دا شرعى حکم دى چې د هغه صلى الله عليه وسلم لپاره دعا او درود يوځاى کول جائز دي؛ د الله تعالى د دې وينا د عملي کولو له مخې: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [الأحزاب: ٥٦]. ژباړه: (بېشکه الله او د هغه ملايک په نبي درود وايي، اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى! تاسو په دغه (نبي) باندې درود وايئ او سلام وايئ، سلام ويل)، بيا به ابو بکر او عمر رضى الله عنهما ته سلام وکړي، او د هغوى لپاره دې دعا وکړي او له الله تعالى څخه دې وغواړي چې له دوى څخه راضي شي.

کله چې ابن عمر رضى الله عنهما به رسول الله صلى الله عليه وسلم او د هغه دوو ملګرو ته سلام کاوه، نو معمولا به يې له دې څخه زيات نه ويل: «سلام دې وي پر تا، اې د الله رسوله، سلام دې وي پر تا، اې ابو بکره، سلام دې وي پر تا، اې زما پلار جانه!» بيا به روان شو.

دا زيارت يوازې د نارينه وو لپاره په ځانګړې ډول جواز لري، اما د ښځو لپاره د هېڅ قبر زيارت کول جواز نلري، لکه څنګه چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم څخه ثابت شوي چې: ژباړه: «لعنت دې وي پر هغو ښځو چې قبرونو ته ځي او پر قبرونو باندې جوماتونه او څراغونه جوړوي».

اما مدينې ته تګ ترڅو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په جومات کې

لمونځ وکړي، او هلته دعا وکړي، او همداسې نور شيان چې په ټولو جوماتونو کې مشروع دي، دا د هرچا لپاره مشروع دي؛ د هغو احاديثو پر بنياد چې مخکې ذکر شوي دي.

د زيارت کوونکي لپاره سنت ده چې پنځه وخته لمونځونه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په جومات کې وکړي، او هلته دې ذکر، دعا او نفلي لمونځونه ډېرې وکړي؛ ترڅو د لوی اجر له فرصت څخه ګټه پورته کړي.

په روضه شريفه کې ډېر نفلي لمونځونه کول مستحب دي؛ د کوم فضيلت له مخې چې مخکې صحيح حديث کې ذکر شو، کوم چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا وينا ده: ژباړه: «زما د کور او منبر ترمنځ د جنت د باغچو څخه يوه باغچه ده».

اما د فرض لمانځه لپاره؛ زيارت کوونکی او نور بايد مخکې لاړ شي، او څومره چې امکان ولري لومړی صف دې وساتي، حتى که هغه په مخکينۍ نوې ابادۍ کې هم وي ؛ ځکه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په صحيحو احاديثو کې راغلي دي چې د لومړی صف لپاره يې هڅونه او ترغيب کولو، لکه څنګه چې هغه صلى الله عليه وسلم په دې حديث کې فرمايي: ژباړه: «که خلک د اذان او د لومړي صف په فضيلت او اجر پوه شي، او د دې فضيلت او اجر د ترلاسه کولو لپاره بله لاره نه وي بغير د پچه اچونې څخه، نو دوی به پچه اچونه کړی وی». متفق عليه، او لکه څنګه چې هغه صلى الله عليه وسلم خپلو اصحابو ته وفرمايل: ژباړه: «مخکې راشئ او ما پسې اقتدا وکړئ، او هغه کسان چې ستاسو شاته دي هغوی دې تاسو ته نږدې شي او ستاسو تر شا دې ودرېږي. ځيني د تل لپاره (په صفونو کې) وروسته ودرېږي

تر هغه چې الله تعالی دوی (له خپل رحمت څخه يا د ښو کارونو له غوښتنې او تمې څخه) وروسته کړي». مسلم روايت کړی دی.

ابو داود د عائشې رضی الله عنها په روايت سره په حسن سند سره روايت کړی چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «يو سړی به تل د مخکنې صف څخه وروسته پاتې کېږي تر هغه چې الله يې په اور کې وروسته پاتې کړي». او د هغه صلی الله عليه وسلم څخه ثابت دی چې خپلو اصحابو ته يې وفرمايل: ژباړه: «ايا داسې صف نه جوړوئ څنگه چې ملايکې د خپل رب پر وړاندې صف جوړوي؟ هغوی وويل: اې د الله رسوله، ملائکې د خپل رب په وړاندې څنگه صفونه جوړوي؟! هغه وفرمايل: هغوی لومړني صفونه بشپړوي، او په صف کې سره نږدې ودرېږي». مسلم روايت کړی.

په دې معنی سره ډېر حديثونه شته، او دا د هغه صلی الله عليه وسلم جومات او نورو جوماتونو لپاره عام دی، مخکې او وروسته له زيادت څخه، دا د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه ثابت شوي دي، چې هغه به خپل صحابه کرام د صفونو ښي خوا ته هڅول، او دا معلومه خبره ده چې د هغه په جومات کې د لومړي صف ښي خوا د روضې څخه بهر دی، نو له دې څخه دا معلومه شوه چې د لومړيو صفونو، او د صفونو ښي خوا، روضې شريفې باندې په پاملرنه کې لومړيتوب لري، او دا چې د لومړيو صفونو ښي خوا تا پاملرنه کول په روضې کې تر لمونځ کولو اولويت لري، او دا روښانه او څرگنده ده د هغه چا لپاره چې په دې باب کې ذکر شوي حديثونه کې تأمل او فکر و کړي. الله توفيق ورکوونکی دی.

او هيڅوک اجازه نه لري چې حجره لمس او يا يې ښکل کړي، يا يې

طواف وکړي؛ ځکه چې دا له سلف صالحو څخه نه دی نقل شوی، بلکې دا يو منکر بدعت دی.

او هېچ چا لپاره دا جواز نه لري چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د حاجت او اړتيا پوره کولو، د سختيو لرې کولو، ناروغ ته شفا ورکول، او داسې نورو شيانو غوښتنه وکړي؛ ځکه چې دا ټول شيان يوازې له الله تعالى څخه غوښتل کېږي، او له مړو څخه يې غوښتل د الله تعالى سره شريک نيول او له هغه پرته د بل چا عبادت کول دي، د اسلام دين په دوو اصولو ولاړ دی:

يو له هغو څخه: دا چې د الله تعالى پرته د بل چا عبادت ونه شي.

دويم: دا چې د هغه عبادت و نه شي مگر په هغه څه چې الله تعالى او رسول صلى الله عليه وسلم شرع (روا) کړي وي.

دا د لا إله إلا الله، وأن محمدا رسول الله، د شهادت معنى ده چې: له الله پرته (په حقه) بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

او همدارنگه، هېڅ لپاره جواز نه لري چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د شفاعت غوښتنه وکړي، ځکه چې دا د الله تعالى په واک کې دی، نو بايد يوازې له هغه څخه وغوښتل شي، لکه څنگه چې الله تعالى فرمايلي دي: ﴿قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا﴾ [الزمر: ٤٤]. **ژباړه:** (ورته ووايه چې سپارښت ټول د الله په واک کې دی).

نو ته ويلی شې چې: "اې الله، زما باره کې د خپل پيغمبر شفاعت قبول کړه، اې الله زما باره کې د خپلو ملايکو او مومنو بندگانو لپاره شفاعت قبول کړه، اې الله، زما باره کې زما نا بالغ مړه شوي ماشومان سپارش کوونکي کړه"،

او داسې نور. اما د مړو څخه هېڅ شی نه غوښتل کېږي، نه شفاعت او نه بل څه، که هغوی پيغمبران وي او يا بل څوک وي؛ ځکه چې دا روا نه ده، او دا ځکه چې د مړ شوي کس عملونه قطع شوي دي، پرته له هغو کسانو چې د شريعت څښتن مستثنی کړي دي.

په صحيح مسلم کې له ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: ژباړه: «کله چې بني آدم مړ شي، نو د هغه عملونه قطع کېږي، پرته له دريو شيانو: صدقه جاريه، ګټور علم، او صالح اولاد چې د هغه لپاره دعا کوي».

د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د شفاعت غوښتنه د هغه په ژوندون او د قيامت په ورځ جائز دی، ځکه چې وړتيا يې لري، نو هغه کولی شي خپل رب ته وړاندې شي او د غوښتونکي لپاره سوال وکړي، لېکن په دنيا کې، دا خو معلومه خبره ده، او دا د هغه لپاره ځانګړې نه ده، بلکې دا د هغه او نورو لپاره عام ده، نو مسلمان لپاره جواز لري چې خپل ورور ته ووايي: زما لپاره رب ته د دې او د دې شفاعت وکړه، په دې معنا چې: زما لپاره له الله څخه دعا وغواړه، هغه څوک چې دا ورته ويل کېږي کولی شي له الله څخه وغواړي او د خپل ورور لپاره شفاعت وکړي که چېرته غوښتل شوی څيز هغه څه وي چې الله تعالی يې غوښتل مباح ګرځولی وي.

او د قيامت په ورځ به هېڅ څوک د الله تعالی له اجازې پرته د شفاعت کولو اجازه ونلري، لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ [البقرة: ٢٥٥]. ژباړه: (څوک دی چې د هغه له اجازې پرته د هغه پر وړاندې سپارښتنه وکړي).

د مړیني حالت یو ځانګړی حالت دی، چې د انسان د مرګ څخه مخکې او پس له مرګه د بیاژوندي کېدو او حشر میدان ته حاضرېدلو حالتونو سره یوځای کول جواز نه لري، ځکه چې د مړي عمل قطع شوی دی او هغه یوازې د خپل حیاتي ګټو (ثوابونو) پورې تړلی دی، مګر هغه څه چې شریعت استثنا کړي وي، د مړو څخه د شفاعت غوښتنه د شریعت له خوا استثنا شوې نه دی، نو د دې عمل هغو پورې تړل جائز نه دي، په دې اړه هېڅ شک نشته چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مړیني وروسته یو برزخي ژوند (د قبر او قیامت ترمنځ ژوند) لري چې د شهیدانو د ژوند څخه ډېر کامل دی، خو دا ژوند د هغه د دنیوي ژوند او د قیامت د ژوند سره ورته نه دی، بلکې دا یو ځانګړی ژوند دی چې حقیقت او کیفیت یې یوازې الله سبحانه و تعالی ته معلوم دی، په دې اساس، په تېر شوي حدیث شریف کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ژباړه: «هېڅ څوک پر ما سلام نه اچوي مګر دا چې الله تعالی ماته زما روح راګرځوي چې زه ورته ځواب ورکړم».

نو دا په دې دلالت کوي چې هغه مړ دی، او روح یې له بدنه وتلی دی، مګر کله چې هغه ته سلام وشي نو بېرته ځواب ورکوي، او هغه نصوص چې د هغه صلی الله علیه وسلم په مړیني باندې دلالت کوي، له قرآن او سنت څخه معلومېږي، او دا هغه موضوع ده چې د پوهانو ترمنځ پرې اتفاق شوی دی، مګر دا د هغه د برزخي ژوند مانع نه ګرځي، لکه څنګه چې د شهیدانو د برزخي ژوند مانع نه ګرځي، کوم چې د الله تعالی په دې قول کې ذکر شوی دي: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ [آل عمران: ١٦٩]. ژباړه: (او د الله په لاره کې پر وژل شویو کسانو باندې

هېڅکله د مړيو گمان مه کوه، بلکې (هغوی) ژوندي دي، د خپل رب په نزد هغوی ته رزق ورکول کېږي).

موږ په دې مسئله کې تفصيلي بحث د دې لپاره وکړ چې اړتيا يې وه، ځکه چې د خلکو ډېرى شمېر په دې مسأله کې شبهې کې واقع کېږي، چې شرک او د مړو عبادت ته بلنه ورکوي. له الله تعالى څخه غواړو چې موږ او ټول مسلمانان له هر هغه څه څخه خوندي وساتي چې د هغه له شريعت سره په ټکر کې وي، او الله ښه پوهېږي.

او دا چې ځينې زائرين د هغه صلى الله عليه وسلم د قبر ترڅنګ غږ پورته کوي، او هلته د اوږدې مودې لپاره ولاړ وي، دا د مشروع عمل خلاف دي؛ ځکه چې الله تعالى امت منع کړى دى له دې چې خپل اوازونه د نبي له اواز څخه پورته کړي، او يا ده ته په اوچت اواز خبره وکړي، لکه دوى چې يو بل ته آواز اوچتوي، او هغوى يې هڅولي چې د هغه په حضور کې خپل اوازونه ټيټ کړي، د الله تعالى په دې قول سره: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (٢) إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ [الحجرات: ٢ – ٣]. **ژباړه:** (اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى! تاسو خپل اوازونه د نبي د اواز له پاسه مه پورته کوئ، او مه ده ته په اوچت اواز خبره کوئ، لکه ستاسو د ځينو له ځينو نورو سره د اواز اوچتولو په شان، له دې وجې چې ستاسو عملونه به برباد شي او تاسو به پوه نه وئ. بېشکه هغه کسان چې د الله د رسول په وړاندې خپل اوازونه ټيټوي ؛ دغه هغه کسان دي

چې الله د دوی زړونه د تقویٰ (او پرهېزګارۍ) لپاره ازمایلي دي، د دوی لپاره بخښنه او ډېر لوی اجر دی).

ځکه چې د هغه صلی الله علیه وسلم قبر ته نېږدې د اوږدې مودې لپاره ودرېدل او د سلام تکرارول، د هغه صلی الله علیه وسلم پر قبر ګڼه ګوڼه، شور او لوړ اوازونه رامینځته کوي، او دا د هغه څه سره خلاف دي چې الله تعالی په دې پرېکنده آیتونو کې د مسلمانانو لپاره ټاکلي دي، او هغه صلی الله علیه وسلم په ژوندون او له مرګ څخه وروسته محترم دی، نو دا یو مومن ته مناسبه نه ده چې د هغه صلی الله علیه وسلم پر قبر داسې کار وکړي چې د شریعت له ادابو خلاف وي.

او همدارنګه، هغه څه چې ځینې زائرین او نور یې کوي، چې د هغه صلی الله علیه وسلم قبر سره نېږدې د دعا کولو کوښښ کوي، قبر ته مخ اړوي او لاسونه پورته کوي، او دعا کوي، دا ټول هغه څه دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو سلف صالح او د هغوی د پیروانو خلاف عمل دی، بلکې دا د نوي جوړ شویو نوښتونو او بدعتونو څخه دي، او پیغمبر الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: «تاسې زما او د هدایت موندونکو راشدینو خلفاوو په سنتو کلکې منګولې ولګوئ، د ژامې غاښونه پرې کلک کړئ او په دین کې له نویو طریقو راوېستلو څخه ځان وساتئ، ځکه چې (په دین کې) هر نوښت بدعت دی او هر بدعت ګمراهي ده». ابو داود او نسائي په حسن اسناد سره روایت کړی دی.

او هغه صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ژباړه: «چا چې زموږ په دین کې نوي شیان را پیدا کړل چې له هغې څخه نه وي، هغه مردود دي». بخاري او

مسلم روايت کړی دی، او د مسلم په بل روايت کې: ژباړه: «که څوک کوم کار وکړي او زمونږ د دين امر ورباندې نه وي نو هغه مردود دی».

علي بن الحسين زين العابدين رضي الله عنه يو سړی وليد چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په قبر دعا کوي، نو هغه يې له دې کار څخه منع کړ او ويې ويل: ايا زه تاسو ته هغه حديث ونه وايم چې ما له خپل پلار خپل نيکه څخه اورېدلی دي، له رسول صلى الله عليه وسلم څخه روايت دی چې فرمايي: ژباړه: «زما قبر عيد (د مېلې ځای) مه ګرځوئ، او مه مو کورونه قبرونه جوړوئ، او پر ما درود ووایاست؛ ځکه ستاسو درود ماته رسيږي هر چېرې چې ياست». حافظ محمد بن عبدالواحد المقدسي په خپل کتاب (الأحاديث المختارة) کې روايت کړی دی.

او همدارنګه هغه څه چې ځينې زائرين پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې د سلام کولو پر مهال يې کوي چې خپل ښي لاس د چپ لاس په سر، او بيا يې د سينې څخه پورته يا لاندې کېږدي، لکه د لمونځ کوونکي په څېر، نو په دې شکل پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې سلام کول جواز نه لري، او نه هم کله چې نورو پاچاهانو، مشرانو او نورو ته سلام کوو؛ ځکه چې دا د ذلت، تسليمۍ او عبادت يوه بڼه ده چې يوازې الله تعالى لپاره ښايي، لکه څنګه چې حافظ ابن حجر رحمه الله په الفتح کې د علماوو په حواله روايت کړی دی، او دا موضوع د هغه چا لپاره روښانه او واضحه ده چې د مقام په اړه فکر وکړي او هدف يې د سلف صالحو د لارښوونو تعقيبول وي.

او هغه څوک چې تعصب، خواهشات، ړوند تقليد او بد ګمانونه ورباندې

غالب شي او د سلف صالحو د لاربنوونو دعوتگرانو باندې بد گمان ولري، نو د هغه موضوع الله ته وسپارل شي، او موږ له الله څخه د ځان او د هغه لپاره د لاربنوونې او برياليتوب غوښتنه کوو، ترڅو حق ته پر هر څه لومړيتوب ورکړو، ځکه چې هغه تعالی تر ټولو غوره مسؤل دی.

او دا هغه څه چې ځينې خلک يې له لرې څخه د شريف قبر لوري ته مخ گرځوي او په سلام يا دعا کولو سره خپلې شونډې خوځوي، دا ټول د هغو بدعتونو په څېر دي چې له هغه څخه مخکې شوي وو، او مسلمان ته نه ښايي چې په خپل دين کې هغه څه نوي کړي چې الله تعالی يې اجازه نه وي ورکړې، او په دې عمل سره هغه جفا او خيانت ته نيږدې دی تر دې چې وفادارۍ او پاکوالي ته نږدې وي، او امام مالک رحمه الله دغه عمل او دې ته ورته نور عملونه غندلي او د هغه څخه يې انکار يې کړی دی، او ويلي يې دي: «د دې امت وروستۍ برخه نه اصلاح کېږي مگر په هغه څه چې لومړنۍ برخه يې پرې اصلاح شوې وه».

او دا معلومه خبره ده چې د دې امت د لومړني خلکو اصلاح د پيغمبر صلی الله عليه وسلم او د هغه د راشدينو خليفه گانو، او د هغه د اصحابو او د هغوی د پيروانو د لارې تعقيب کول وو، او د دې امت وروستي خلک به هغه وخت اصلاح شي چې هماغه لاره تعقيب او پر منهج يې عمل وکړي.

الله تعالی دې مسلمانانو ته په دنيا او آخرت کې د هغه څه توفيق ورکړي چې په هغې کې د هغوی ژغورنه، خوښي او عزت وي، هغه سخي او کريم ذات دی.

پاملرنه

د پيغمبر عليه الصلاة والسلام د قبر د زيارت کولو حکم

د رسول الله صلی الله عليه وسلم د قبر زيارت کول د حج لپاره واجب يا شرط نه دی، لکه څنګه چې ځيني عام خلک او هغوی ته ورته خلک فکر کوي، بلکې دا د هر هغه چا لپاره مستحب ده چې د نبوي جومات زيارت کوي او يا جومات ته نږدې وي.

خو څوک چې له مديني څخه لرې وي، هغه ته د قبر د زيارت په نيت سفر کول لازم نه ده، خو د هغه لپاره د مسجد نبوي د زيارت په نيت سفر کول سنت دي، نو کله چې هغه هلته ورسېږي، د قبر شريف او د صاحبينو قبر زيارت دې وکړي. د هغه صلی الله عليه وسلم او د صاحبينو د قبرونو زيارت د مسجد نبوي په زيارت کې شاملېږي، لکه څنګه چې په صحيحينو کې ثابت شوي دي چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ژباړه: «له درېيو جوماتونو پرته په سفر مه ځئ چې هغه: مسجد الحرام، زما دغه جومات، او بيت المقدس دی».

که د رسول الله صلی الله عليه وسلم قبر او يا د بل چا قبر ته سفر کول مشروع وی، نو هغه به امت په دې اړه لارښوونه او د فضيلت بيان به يې کړی وی؛ ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د خلکو لپاره تر ټولو ډېر نصيحت کوونکی، او الله تعالی باندې تر ټولو پوه او تر ټولو زيات له الله تعالی څخه وېرېدوونکی و، او ښکاره پيغام يې ورساوه، او خپل امت ته يې د هر ښه کار لارښوونه وکړه او له هر بد کار څخه يې خبرداری ورکړ، نو دا به څنګه وي، چې هغه د درېوو جوماتونو پرته نورو ته د سفر کولو څخه منع کړې

ده، او فرمايي: «زما د قبر (څخه د اختر) ميله مه جوړوئ، او خپل کورونه مو مقبرې مه ګرځوئ، او پر ما درود ووايئ، يقينا تاسو چې هر چېرې ياست ستاسو درود ماته رسيږي».

او دا ويل چې د مسافر لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر زيارت کول جائز دي، دا د دې لامل کيږي چې د قبر عبادت وشي، او دا هماغه محذور عمل دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ترې وېره درلوده؛ کوم چې مبالغه او حد نه زيات توصيف کول دي، لکه څنګه چې ډېرى خلک د دې عقيدې له امله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر زيارت ته سفر کول مشروع عمل دی، په دې کې ښکېل شوي دي.

په دې باب کې روايت شوي حديثونه چې د هغو کسانو لخوا د ثبوت په توګه کارول کيږي چې وايي د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر ته سفر کول مشروع عمل ده، دا هغه حديثونه دي چې ضعيف سندونه لري، بلکې موضوعي او جعلي دي، لکه څنګه چې حفاظو د دې حديثونو د ضعف په اړه خبرداری ورکړی دی؛ لکه دارقطني، البيهقي، حافظ ابن حجر او داسې نور.

نو دا جواز نه لري چې د هغو صحيحو احاديثو سره مخالفت وشي چې د دريو جوماتونو پرته نورو ځايونو ته سفر کول حرام دي.

دلته، تاسو لوستوونکو ته په دې برخه کې ځينې موضوعي حديثونه بيانوم؛ ترڅو هغه حديثونه وپېژنئ او هغې باندې له دوکه کېدو څخه ځان وساتئ:

لومړى: «څوک چې حج وکړي او زما زيارت و نه کړي هغه زما سره جفا کړې ده».

دویم: «څوک چې زما له مرګه وروسته زما زيارت وکړي، داسې ده لکه چې زما په ژوندون کې يې زما زيارت کړی وي».

دریم: «څوک چې په يوه کال کې زما او زما د پلار ابراهيم زيارت وکړي، زه هغه ته د الله له خوا د جنت ضمانت ورکوم».

څلورم: «څوک چې زما د قبر زيارت وکړي زما شفاعت هغه ته واجب شو».

دا حديثونه او دې ته ورته نور حديثونه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له خوا نه دي ثابت شوي.

حافظ ابن حجر په (التلخيص) کې - د ډېرو روايتونو له ذکر کولو وروسته - وويل: د دې حديث ټولې طريقې ضعيفې دي.

او حافظ العقيلی ويلي دي: په دې باب کې هېڅ شی صحيح نه دي.

شيخ الاسلام ابن تيميه رحمه الله تاييد کړی چې دا ټول حديثونه موضوعي او جعلي دي. او تا ته د دې په اړه د هغه پوهه، حفظ او معلومات کافي ده.

که چېرې له دې احاديثو څخه کوم شی ثابت وی، نو صحابه کرامو رضي الله عنهم به لومړني خلک وو چې په دې باندې يې عمل کړی وی، او امت ته به يې بيان کړی وای او دې ته به يې دعوت ورکړی وی؛ ځکه چې هغوی د پيغمبرانو وروسته غوره خلک وو، او د الله تعالى په حدودو باندې او هغه څه چې الله تعالى د خپلو بندګانو لپاره وضع کړي دي ډېره پوهه يې درلودله، او هغوی د الله تعالى او د هغه مخلوق ته ډېر نصيحت کوونکي وو، نو کله چې له هغوی څخه په دې اړه هېڅ شی نه دي بيان شوي، دا په دې

دلالت کوي چې دا غير مشروع عمل ده.

که چېرې له دې څخه کوم شی صحيح شي، نو دا به په شرعي زيارت باندې حمل وي چې په هغه کې يوازې د قبر لپاره سفر کول نشته؛ ترڅو د احاديثو ترمنځ جمع راشي. او الله سبحانه وتعالی تر ټولو ښه پوه دی.

فصل

د مسجد قبا او البقیع د زیارت مستحب والی

د مدينې د زيارت کوونکو لپاره مستحب ده چې د قبا جومات زيارت او هلته لمونځ وکړي؛ ځکه چې په صحيحينو کې د ابن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی چې وايي: ژباړه: «پيغمبر صلى الله عليه وسلم به سپور او په پښو مسجد قبا ته تللو او هلته به يې دوه رکعته لمونځ کاوه»، او له سهل بن حنيف - رضي الله عنه - څخه روايت دی چې وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: ژباړه: «څوک چې په خپل کور کې طهارت وکړي او بيا مسجد قبا ته راشي او هلته لمونځ وکړي، هغه ته د عمرې برابر ثواب ورکول کېږي».

د هغه لپاره سنت ده چې د البقيع، او د شهيدانو د قبرونو او د حمزه رضي الله عنه د قبر زيارت وکړي؛ ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به د هغوی زيارت کاوه او دعا به يې ورته کوله، د هغه صلى الله عليه وسلم د دې قول پر بنياد: ژباړه: «د قبرونو زيارت وکړئ، ځکه چې هغه تاسو ته آخرت دريادوي». مسلم روايت کړی دی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم به خپلو اصحابو ته زده کړه ورکوله چې کله د قبرونو زيارت ته ځي دا دې ووايي: (السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا، إِنْ شَاءَ اللهُ لَلاَحِقُونَ، أَسْأَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ). ژباړه: «سلام دې وي پر تاسو اې د دې خاورې مومنانو او مسلمانانو ساکنينو، او هر کله چې الله اراده وکړي موږ به تاسو سره يوځای شو، له الله څخه د ځان او تاسو لپاره د هوساينې او عافيت غوښتنه کوو». مسلم د سليمان بن بريده، هغه د خپل پلار له حديث څخه روايت کړی دی.

ترمذي د ابن عباس رضی الله عنهما څخه روايت کوي چې هغه وويل: رسول الله صلی الله عليه وسلم د مديني د قبرونو څخه تېر شو او خپل مخ يې هغوی ته وگرځاوه او ويې فرمايل: (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا، وَنَحْنُ بِالأَثَرِ) ژباړه: «سلام دې وي پر تاسو، اې د قبرونو ساکنينو! الله تعالی دې موږ او تاسو ته بخښنه وکړي، تاسو زموږ مخکښي ياستئ او موږ ستاسو په قدمونو پسې روان يو».

له دې احاديثو څخه دا معلومه شوه چې د قبرونو د زيارت څخه مقصد د آخرت يادول، د مړو سره ښه کول، د هغوی لپاره دعا کول او پر هغوی رحمت ويل دي.

اما د هغوی زيارت د دې مقصد لپاره چې د هغوی د قبرونو سره دعا وکړي او يا ورسره د عبادت لپاره کيني او يا ترې د اړتياوو د پوره کولو او يا ناروغانو ته د شفا ورکولو غوښتنه وکړي او يا د الله تعالی نه د دوی په واسطه او يا د دوی د مقام په خاطر او يا داسې نور څه وغواړي، نو دا زيارت بدعت دی چې نه الله تعالی او نه د هغه رسول روا کړی، او نه هم سلف صالحينو رضي الله عنهم کړی، بلکې دا د هغه هجر (پرېښودلو) څخه دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ترې منع کړی، لکه څرنگه چې يې فرمايلي دي: ژباړه: «د قبرونو زيارت وکړئ، بد او قبيح الفاظ مه استعمالوئ».

او دا ذکر شوي مسايل په دې کې سره يو ځای شوي دي چې دا ټول بدعت دي، خو درجې يې سره توپير لري، ځيني يې بدعت دي خو شرک نه دي؛ لکه د قبرونو تر څنگ د الله تعالی څخه غوښتنه کول، او يا د الله تعالی څخه د مړي په حق او يا د هغه د مقام په لحاظ غوښتنه کول او ورته نورې

غوښتنې، او ځينې يې لوى شرک دي، لکه د مړو څخه غوښتنه کول او د هغوى څخه مرسته غوښتل، او دې ته ورته نورې غوښتنې.

او مخکې په تفصيل سره د دې موضوع بيان شوى دى. نو پام وکړه او با خبره اوسه، او د خپل رب څخه د حق لورې ته د توفيق او هدايت غوښتنه وکړه، ځکه يوازې هغه سبحانه و تعالى دى چې توفيق ورکوي او هدايت ورکوونکى دى، پرته له هغه (په حقه) هېڅ معبود نشته، او پرته له هغه هېڅ رب نشته.

دا اخري څيز و چې موږ غوښتل چې وې ليکو، والحمد لله أولا وآخرا، وصلى الله وسلم على عبده ورسوله وخيرته من خلقه محمد، وعلى آله وأصحابه، ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين.

لیک لړ

د ليکوال سريزه..١

فصل: د حج او عمرې د فرضيت د ثبوت په اړه او د هغو په ادا کولو کې اقدام کول.٥

فصل: د ګناهونو څخه د توبې وجوب او د ظلم څخه خلاصون..............................٨

فصل: کله چې حاجي ميقات ته ورسيږي دغه کارونه دې ترسره کړي................١٣

فصل: مکاني ميقاتونه او د هغې تحديدول..١٨

فصل: د هغه چا حکم چې د حج له مياشتو څخه پرته ميقات ته رسېدلی وي.........٢٣

فصل: د کوچني ماشوم د حج کولو حکم، او آيا د اسلام حج لپاره بسنه کوي؟.......٢٦

فصل: احرام کې ممنوع شيان او هغه څه چې محرم لپاره مباح دي....................٢٩

فصل: هغه څه چې مکې ته د ننوتلو پر مهال يې حاجي ترسره کوي او د هغه څه بيان چې مسجد حرام ته له ننوتلو وروسته يې ترسره کوي، لکه طواف او څرنګوالی يې.٣٥

فصل: د ذوالحجې د اتمې ورځې د حج لپاره د احرام تړلو او منی ته د تلو حکم....٤٤

فصل: د هغه اعمالو د افضليت بيان چې حاجي يې د قربانۍ په ورځ ترسره کوي....٦٣

فصل: د متمتع او قارن لپاره د دم (د څاروي ذبح کول) د وجوب په اړه..............٦٩

فصل: حاجيانو او نورو ته د خير په چارو کې د امر کولو د وجوب په اړه ٧٢

فصل: د طاعاتو د توبنې اخيستلو مستحب والی.......................................٨٠

فصل: د زيارت احکام او آداب يې...٨٢

پاملرنه: د پيغمبر عليه الصلاة والسلام د قبر د زيارت کولو حکم........................٩٤

فصل: د مسجد قبا او البقيع د زيارت مستحب والی....................................٩٨

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

رسالة الحرمين

د حرمين پيغام

د مسجد الحرام او مسجد نبوي زيارت كونكو لپاره لاربښود
مواد په ژبو كي